FESTSKRIFT

UDGIVET AF

KJØBENHAVNS UNIVERSITET

I ANLEDNING AF

HANS MAJESTÆT KONGENS FØDSELSDAG

DEN 3. JUNI 1911

HISTORIESKRIVNING

GRUNDLINIER TIL NOGLE KAPITLER AF HISTORIENS THEORI

AF KR. ERSLEV

KJØBENHAVN

TRYKT I UNIVERSITETSBOGTRYKKERIET (J. H. SCHULTZ A/S)

1911

HISTORIESKRIVNING

GRUNDLINIER TIL NOGLE KAPITLER AF HISTORIENS THEORI

AF

KR. ERSLEV
UNIVERSITETETS REKTOR

KJØBENHAVN
TRYKT I UNIVERSITETSBOGTRYKKERIET (J. H. SCHULTZ A/S)
1911

INDLEDNING

I DE sidste Aartier har der vist sig en stærk Interesse for Historiens Methode og Theori, især i Tyskland, som længe har haft Førerstillingen i historisk Granskning. En evnerig tysk Historiker, LAMPRECHT, har vakt stor Opmærksomhed ved hæftige Angreb paa den Maade, hvorpaa Historien hidtil er blevet dyrket, og ved i Stedet at henvise til en strengere videnskabelig Fremgangsmaade; han er blevet kraftig imødegaaet fra mange forskellige Hold, og hans Ideer har overhovedet gjort en Opsigt i Tyskland, som noget maa forundre os danske, der længe forud, takket være Georg Brandes og Høffding, var fortrolige med lignende Tanker, fremsatte af Comte, Taine og andre.

Den sidste Menneskealder har ogsaa baade i Tyskland og i Frankrig frembragt højst respektable Forsøg paa at sammenfatte, hvad der kan siges om Historiens Methode. I Tyskland udgav BERNHEIM i 1888 — allerede før den Lamprechtske Strid begyndte — en stor *Lehrbuch der historischen Methode*; i nye Udgaver har Forfatteren stadig paa ny gennemarbejdet Stoffet, og Bogen er i den sidste Udgave (5.—6. Auflage, 1908) vokset til omtrent det dobbelte af sin oprindelige Størrelse. I Frankrig har to ansete Historiegranskere, LANGLOIS og SEIGNOBOS, forenet sig om at skrive en *Introduction aux études historiques*, der er mere kortfattet og beregnet paa en bredere Læsekreds, men udmærker sig ved fransk Klarhed og Skarphed i sin Fremstilling; dette Skrift udkom første Gang i 1898 og er siden udgivet flere Gange paa ny, dog i væsentlig uforandret Skikkelse.

Hvorledes man skal lære „Historien“ at kende — Ordet Historie har jo en ejendommelig Dobbelttydighed, idet det baade betegner Kundskaben om Fortiden og saa selve denne Fortid, saaledes at „Karl XII's Historie“ baade kan være et Skrift om Karl XII og hvad denne Fyrste selv har udført —, derom er der ikke synderlig Uenighed. Den kildekritiske Methode, der først blev klaret i sine Grundtræk for et Aarhundrede siden, har senere gaaet sin Sejrsgang, er prøvet paa de forskelligste Omraader og er blevet et fint tilpasset Instrument for Granskningen. Den skal hjælpe os til at komme uden om de Vanskeligheder, der ligger i, at vi ikke kan iagttage Fortiden umiddelbart, saaledes som vi med egne Øjne kan se, hvad der foregaar i Nutiden, men man bør vel forstaa, at den netop kun er en Iagttagelsesmethode; den fører os frem til Fænomenerne, men naar vi har lært dem at kende, kommer først det Spørgsmaal, hvorledes de skal bearbejdes videnskabeligt. Et lille Skrift, jeg lige har udgivet om Fremgangsmaaden ved den historiske Undersøgelse, har jeg derfor kaldt „Historisk Teknik“; det skal indskærpe, at Kildekritiken er en teknisk Iagttagelsesmaade, der for øvrigt maa anvendes over alt, hvor vi ikke iagttager direkte.

Der er ingen af de før nævnte Methodikere, der, saaledes som jeg, holder Undersøgelsesmaaden udsondret fra den senere Bearbejdelse; men det synes mig, at denne Sondring er naturlig og virker meget opklarende. Den klarer især dette, at et historisk Fænomen dog ikke i sig selv er Videnskab mere end hvad der foregaar for vore Øjne, blot fordi vi, for at naa til det historiske Fænomen, maa foretage en videnskabelig Undersøgelse. At en Mand fra Broncealderen har haft et kort, lige Sværd af Bronce, det kan kun fastslaas ved Hjælp af en arkæologisk Undersøgelse, men selve dette Faktum bliver derfor ikke i sig selv mere videnskabeligt oplysende end den Iagttagelse, jeg kan gøre paa Gaden, at en Ryttersoldat i vore Dage har en let krummet Sabel. Hvad Cæsar har udtalt i det romerske Senat, hvad Richelieu har sagt til Ludvig XIII, det kan kun bestemmes ved en maaske saare indviklet kritisk Prøvelse; men hvad jeg videnskabeligt kan faa ud af Udtalelsen til at oplyse Statsmandens Karakter, hans Politik og hvad ellers, det er ikke mere end hvad jeg kan faa ud af det Nutidens Statsmandsord, som jeg selv har hørt. Dette synes saare indlysende (jfr.

ogsaa min Historisk Teknik, § 97), men atter og atter narres man dog af det videnskabelige Skær, som Iagttagelsesvanskelighederne kaster over Fænomenerne fra Fortiden.

Det skal indrømmes, at de Ufuldkommenheder, som den historiske Iagttagelse har i Sammenligning med den umiddelbare, fører til, at man ofte maa supplere de Slutninger, vi kan drage ud fra selve Kilderne, og udfylde dem netop ved, hvad vi kan faa ud af en videnskabelig Bearbejdelse af Fænomenerne, se min Teknik, § 80 ff. Men dette kan dog vel ikke udelukke, at man opfatter Iagttagelsesmaaden som noget for sig, og denne Sondring finder man ogsaa hos den ene og anden Historiker; SYBEL f. Ex. siger: „Kildekritiken, netop naar den anvendes omhyggeligt og methodisk, kan efter sin Natur kun føre frem til den enkelte Kendsgerning, og først derefter kommer Historikerens egentlige Opgave“. Filosofen vil tiltræde Sondringen; RICKERT vil ikke gaa nærmere ind paa, hvorledes Historikeren af sit Kildestof udvinder sit Kendsgerningsstof: »unser Problem beginnt erst bei der Frage, wie aus den gefundenen und kritisch gesichteten Thatsachen Wissenschaft wird, oder .... wie der Historiker aus seinem Thatsachenmaterial seine Begriffe bildet«.

Først naar vi kommer til det Spørgsmaal, hvorledes de Fænomener fra Fortiden, vi har banet os Vej til, skal bearbejdes videnskabeligt, møder vi de Problemer, hvorom der er stredet saa haardt. Striden drejer sig dels om det Omraade, Historien skal oplyse, dels om, hvilken Fremgangsmaade man skal følge. Hvad Omraadet angaar, staar Striden især mellem politisk Historie og Kulturhistorie; dertil kommer dog ogsaa Tvivlsspørgsmaal frem, om de saakaldte forhistoriske Tider tilhører Historien, om hvad man kalder de uhistoriske Folk skal med o. lign. Denne Strid om Omraadet er dog næppe af den Vægt, man ofte har tillagt den. Selv den Historiker, der som saadan fralægger sig at ville have noget at gøre med de forhistoriske Tider, nægter dog ikke, at disse i sig selv fortjener at studeres, og selv den mest fanatiske Statshistoriker vil indrømme, at Kulturhistorien ogsaa maa oplyses. Saaledes set bliver det da faktisk mest en Strid om Arbejdsomraadernes Afgrænsning[1]), og selv den,

---

[1]) Bagved ligger ganske vist som oftest en forskellig Værdsættelse af, hvad der er det væsentligste eller centrale i Historien. Sml. nedenfor S. 39.

der som jeg mener, at Historiens Omraade er Fortidens Menneskeliv i dets fulde Omfang, kan naturligvis meget godt indrømme, at det kan være praktisk at fordele Arbejdet efter de enkelte Omraaders Ejendommelighed.

Af største Betydning er derimod Striden om Historiens hele videnskabelige Fremgangsmaade. Her hævder den ene Retning, at det maa være Historievidenskabens endelige Maal at paavise Love for Menneskelivet af samme Art som dem, Naturvidenskabens Dyrkere stræber at udfinde eller opstille for Naturfænomenerne; den anden Retning hævder, ja, hvad den positivt hævder, kan næppe udtrykkes i Korthed, men den vender sig i alt Fald skarpt imod den første og anser det for umuligt og ugørligt paa Historiens Omraade at naa til noget, der ligner Naturlovene. Flertallet af Historikerne hører sikkert til den sidste Retning, omend i mangfoldige Nuancer.

Dette saare vanskelige Spørgsmaal er det ikke min Agt her at komme ind paa. Hvad jeg ønsker, er derimod at studere noget, der maaske er vel egnet til ogsaa at kaste et Sidelys over Historievidenskaben; jeg vil gerne gaa lidt nærmere ind paa *Historieskrivningen* og søge at forstaa, hvorledes den arbejder og hvad den stræber at naa.

At søge at forstaa Historieskrivningens Karakter turde der være saa meget mere Grund til, som den sikkert er blevet noget stifmoderlig behandlet i de føromtalte Haandbøger i Historiens Theori. Medens man i dem faar udmærkede Oplysninger om, hvorledes Historikeren i vore Dage gaar frem for at naa tilbage til Fortiden, og indgaaende Drøftelse af, hvorledes han videnskabeligt skal bearbejde det saaledes vundne Materiale, faar man i en forbavsende ringe Grad Bidrag til Forstaaelse af, hvorledes Historieskrivningen virker i vor Tid. Forklaringen herpaa er dog meget simpel. Baade den tyske og de to franske Methodikere er enige om, at Historieskrivning og historisk Videnskab ganske falder sammen; hvad den lærde Historiker skriver, det er Historieskrivning, og denne er da intet andet end Historievidenskabens litterære Fremstillingsform.

At opfatte Historieskrivningen paa den Maade turde muligvis synes de fleste ganske naturligt, men man vil dog vistnok blive noget forskrækket, naar man ser de Konsekvenser, vore Methodikere drager af saaledes blot at gøre Historieskrivningen til den videnskabelige Histories Talerør. Det fører nemlig til ikke mindre end en fuldkommen Nedsabling af alt, hvad man hidtil har betragtet som Historieskrivningens Mesterværker; naar de vejes paa den strenge Videnskabs Vægt, viser det sig hurtigt, at de er ganske undervægtige. Seignobos — det er ham, der har forfattet vedkommende Afsnit i den franske Methodelære — taler her kraftigt og klart. Han sammenfatter: Lige til henimod 1850 er Historien baade for Historikerne og for Publikum vedblevet at være *un genre littéraire*; det historiske Værk er stadig, om ikke udelukkende, saa dog overvejende, et Kunstværk. Først i det sidste halve Aarhundrede er det begyndt at blive anderledes, og der er fremkommet talrige rent videnskabelige Monografier og Haandbøger. Men naar man ser paa de mere populære Fremstillinger, finder man, at „den gamle Historiografis fordømmelige Vaner“ atter og atter gør sig gældende, selv hos de mest fremragende Videnskabsmænd. „De tager Parti, de dadler og roser, farver og forskønner“, og fremfor alt, de sætter deres Evner ind paa at skabe et Kunstværk (à faire œuvre d'artiste). Den franske Forfatter nævner bestemte Navne, alle tyske: Mommsen, Droysen, Curtius og Lamprecht; han kunde vist lige saa godt have taget Frankrigs store Navne paa Historieskrivningens Omraade.

Tyskeren Bernheim er ikke saa aaben i sine Udtalelser, men vil man prøve Historieskriverne paa det videnskabelige Maal, han sætter, vil de dog næppe komme bedre fra det, og naar den franske Methodiker især tager Afstand fra, at Historieskrivningen er Kunst, udtaler Bernheim det om mulig endnu kraftigere. Den ellers saa rolige og lidenskabsløse Methodiker kommer i Fyr og Flamme, naar han drøfter dette Spørgsmaal: „Det betegner Højdepunktet af den Begrebsforvirring, der hersker paa vort Omraade, naar man ofte

kalder Historien en Kunst“. Man kan endda forstaa, at denne Mening var fremme i ældre Dage, „hine lykkelige harmoniske Tider, da alle Videnskaber paa Grund af deres lave Stade endnu forligedes med de æsthetiske Krav“, men med den høje Udvikling, Historievidenskaben nu har naaet, er dette ikke mere muligt; allerhøjst kan man sige, at „Historien er en Videnskab, hvis Resultater undtagelsesvis lader sig fremstille i et Kunstværks Form“, noget, der dog ogsaa kan findes i alle andre Videnskaber. Hvis Bernheim saaledes undgaar at nævne bestemte Exempler, tør man dog sige, at hans Bemærkninger rammer vistnok alle det sidste Aarhundredes store Historieskrivere, saa vist som det om saa godt som hver eneste kan paavises, at de selv har ment, at deres Værker ikke blot var Frugt af Videnskab, men tillige af Kunst, alle vist har kunnet underskrive RANKES Ord: „Historien er paa en Gang Kunst og Videnskab“.

Jeg tilstaar, at disse Konsekvenser faar mig til at gyse, og ikke mindre forskrækkes jeg, naar jeg ser, hvad SEIGNOBOS modsat opstiller som Mønstre paa Historieskrivning. Han nævner paa den ene Side de monografiske Arbejder, der sætter sig som Maal at oplyse et enkelt begrænset Emne, og han giver Forfatterne af saadanne tre gode Regler at følge: 1) at oplyse Kilden for hver af deres Angivelser, 2) saa vidt muligt at følge den kronologiske Orden, og 3) at give deres Værk en Titel, der nøje dækker over Indholdet. Paa den anden Side nævner han „Arbejder af almindelig Natur“, dels de videnskabelige Repertorier som „Jahrbücher der deutschen Geschichte“ eller Pauly-Wissowas „Real-Encyklopædie der klassischen Alterthumswissenschaft“, dels de store Haandbøger over Litteratur, Sprog, Forfatningsudvikling og Religionshistorie, der snart er Enkeltmandsarbejde som Marquardt-Mommsens „Handbuch der römischen Alterthümer“, snart og bedre frembringes af en talrig Medarbejderskare, som Pauls „Grundriss der germanischen Philologie“ o. l. Jeg forskrækkes, thi hvor højt jeg end vurderer den ene og anden Art af Værker som fortræffelige Frugter af og Hjælpe-

midler for Nutidens Historievidenskab, saa lidt kan jeg tænke mig, at den Art Skrifter paa nogen Maade kan kaldes Historieskrivning eller træde i Stedet for denne. Hvor karakteristisk er det ikke, at et alfabetisk ordnet Lexikon som Pauly-Wissowa er kommet med, medens Mommsens „Römische Geschichte“ er sat udenfor! Eller dette Raad om, at man skal holde sig nøje til Tidsfølgen; lad være, at det kun opstilles som Regel for Monografier, saa er det i alt Fald vist, at man hidtil har betragtet det som et væsentligt og afgørende Fremskridt, da man i Historieskrivningen opgav at opregne Tildragelserne Aar for Aar.

Alligevel, jeg maa egentlig give disse Methodikere Ret: *hvis* det er givet, at Historieskrivningen fuldt og helt skal underordne sig Historievidenskaben, ja saa maa Konsekvenserne vist blive de, som Seignobos og Bernheim angiver. Men jeg slutter omvendt: da man dog ikke paa nogen Maade kan finde sig i disse Konsekvenser, saa turde Fejlen gemme sig i selve Udgangspunktet. Der synes da god Grund til at tage dette Spørgsmaal op, men det er dog næppe raadeligt straks at vove sig i Kast med selve Theorien. I Stedet vil jeg i det følgende ganske simpelt se paa Historieskrivningen i vore Dage og søge at klare, hvorledes den arbejder og virker, og først efter at have gjort det, vil jeg da til Slutning vende tilbage til Spørgsmaalet om, hvor vidt Historieskrivning helt falder sammen med historisk Videnskab.

---

1. *HISTORIESKRIVNINGEN OG SANDHEDEN.*

Ved første Øjekast vil man næppe tænke sig, at der overhovedet er Grund til nærmere at drøfte, hvorledes Historieskriveren staar til Sandheden. Intet synes dog vissere end, at den historiske Fortæller skal holde sig til Sandheden, og man kunde vel simpelt hen stille det samme Krav til ham, som man stiller til Vidnet for Domstolen: Sig Sandheden, hele Sandheden og intet uden Sandheden.

Sandheden, ja hvad er Sandhed, sagde Pilatus, og Historikeren maa gøre disse Ord til sine. Det er kun den jævne folkelige Forstaaelse, der gaar ud fra, at Historikeren kan opklare alt i Fortiden, naar han blot gør sig tilstrækkelig Ulejlighed; da Freeman havde beskrevet Slaget ved Hastings paa nogle hundrede Sider og udtømt alt, hvad han kunde finde af Oplysninger derom, kom en Maler til ham og spurgte: men hvorledes var Vejret den Dag? Freeman kunde ikke besvare Spørgsmaalet, og saaledes er der Tusinder og atter Tusinder af Spørgsmaal, som Historikeren maa lade staa hen, fordi hans Kundskab om Fortiden beror paa et Kildestof, der snart er omfattende og mangeartet, snart yderst fattigt. Men fremfor alt, mellem de Ting, som Historikeren kan fastslaa med fuld Sikkerhed, og de andre, om hvilke det er ham ganske umuligt at sige noget som helst, ligger en højst omfattende Sfære, hvorom vi veed noget, men kun noget usikkert, snart noget, der dog kan betegnes som om ikke sikkert, saa dog højst sandsynligt, saa noget andet, hvor Sandsynlighedsgraden er saare ringe. Renan har Ret i, at i Historien er Sikkerhedens Omraade yderst begrænset,

og han tilføjer endda, at alt hvad vi mest ønsker at vide, ligger udenfor dette Omraade. Allerede af den Grund kommer Historieskriveren ikke saa let fra Kravet om at sige Sandheden.

Hele Sandheden! Intet er sikrere end at Historieskriveren ikke kan sige hele Sandheden, alt hvad han veed. Ved enkelte særlig kildefattige Tidsrum vil han maaske kunne gøre det; endda vil han ofte her vide noget, som han ikke finder det værdt at optage i sin Skildring. Men ved alle andre Tider veed han meget mere end han tager med i sin Fremstilling, den være saa vidtløftigt anlagt den være vil. Selv i et saa lille Land som Danmark foreligger der for de senere Aarhundreder et Kildestof af saa vældigt Omfang, at ingen kan udtømme det. I sin Tid havde WEGENER som Geheimearkivar den Plan, at hvert enkelt Aktstykke i Arkivet skulde registreres paa sin særlige Seddel; man tog virkelig fat paa dette Arbejde og fortsatte dermed hele Wegeners 35-aarige Embedstid igennem; saa opgav man det, bl. a. fordi en simpel Beregning viste, at man kun var naaet gennem een Procent af de Akter, der fandtes i Arkivet, eller med andre Ord, at man maatte arbejde over tre Tusinde Aar for at blive færdig! Og saa er Geheimearkivets Akter kun en Brøkdel af alle de bevarede Statsakter, disse kun en Brøkdel af det samlede Kildestof til vort Lands Historie. Man tænke sig saa, hvad Stof der findes i de store europæiske Riger. Allerede dette viser dog klart, at Historieskriveren ikke kan sige „hele Sandheden“.

Kun Sandheden! Ja, i den historiske Undersøgelse kan Historikeren indskrænke sig til at sige, hvad han virkelig veed eller dog kan godtgøre Sandsynligheden af, og hvor han gaar ud over det, kan han udtrykkelig gøre opmærksom derpaa. For Historieskriveren turde dette være ugørligt. Vort Kildestof er til Trods for dets Omfang og Forskelligartethed næsten altid fuldt af Huller, og dem maa Historieskriveren, naar han vil give en anskuelig Skildring, fylde ud; viger han frygtsomt tilbage derfor, vil hans Skildring blive meget ufuldkommen,

tør og livløs. Selv de strengt videnskabelige franske Methodikere maa her gøre Indrømmelser: „Hvis man forsøger at forestille sig en Kamp eller en Ceremoni ved Hjælp af selv den mest detaillerede Fortælling, vil man se, hvor mange Træk man maa føje til. . . . Enhver historisk Skildring indeholder derfor en stor Del Fantasi“.

Saaledes er Historieskriverens Stilling til Sandheden ingenlunde saa let at klare, som man kunde tro. Vist er det dog, at den Virkning, Historieskrivningen gør, beror paa, at Læseren her føler sig overbevist om at finde Virkelighed; Menneskene glæder sig ved fri Digtning og de Skikkelser, den frembringer, men i Historieskrivningen vil de netop høre om Personer, der virkelig har levet, og Tildragelser, der virkelig er sket. Deraf følger da, at Historieskriveren aldrig maa sige noget, der paaviselig ikke er sandt; ellers vil han undergrave Læserens Tillid.

Dette Krav til Historieskriveren er absolut, men det kan netop kun udtrykkes paa den negative Maade, jeg har anvendt. Historievidenskaben vil stille det positive Krav, at hvad den skal anerkende som Virkelighed, det maa man kunne godtgøre Rigtigheden eller i det mindste Sandsynligheden af; Historieskriveren kommer, ofte halvvejs ubevidst, til at stille mindre strenge Fordringer til Bevisførelsen. Hvor meget er der ikke i Historien, der ene hviler paa een Fortællers Fremstilling, endda ofte en Mand, der stod de Tildragelser, han skildrer, meget fjernt? Paa saadanne Omraader vil Historieskriveren ikke kunne taale den Tanke, at han aabent skal vedgaa, hvor usikker vor Viden er, ja selv den strikse Methodiker fristes her til at ville bevise, at vi godt med et eneste Vidne kan naa til fuld Sikkerhed (jfr. min Teknik, § 70). „Der Historiker bedarf positives“, sagde allerede NIEBUHR, og dette fører til, at man ved Tidsrum, hvor Kildestoffet er fattigt, taler med en Sikkerhed, som det er umuligt at føle, hvor der er talrige og afvigende Kilder. „Perserkrigene, hvorom alene Herodot fortæller, Fredegundes Eventyr, der ene berettes af Gregor af Tours, vækker mindre

Tvivl end Begivenheder fra Revolutionstiden, hvorom man har Hundreder af samtidige Vidner", siger SEIGNOBOS. En eller anden Historieskriver vil vel endog opstille den Læresætning, at han slet ikke har Ret til at udelade den Fortælling, hvis Urigtighed ikke ligefrem kan godtgøres, og saa umuligt dette Princip end er for en Videnskab, saa vist svarer det nogenlunde til Historieskrivernes Praxis.

Historieskrivningen vil derfor efter sin Natur have ringe Sympathi med Nutidens strenge Undersøgelse af Traditionens Troværdighed, og naar det særlig er gaaet ud over Anekdoten og Sagnet, over den slaaende Udtalelse og den dramatiske Fortælling, føler Historieskriveren, hvad Tab der ligger heri; „hvilken Skat af nedarvet, storartet, Folkene lykkebringende Visdom har vi ikke mistet", siger OTTOKAR LORENZ og taler om, hvor fuldkommen ligegyldigt det er, om en karakteristisk Anekdote er sand eller usand, ja selv en saa kritisk Historiker som RANKE kan beklage, hvad hans Prøvelse har ført til: „man undværer ugerne den ofte skildrede Scene; jeg ønsker næsten at blive imødegaaet". Overfor den Art Stof vil da Historieskriveren ofte strække sig langt; han vil foreholde Kritiken, at den maaske har vist, at det overleverede hviler paa et usikkert Grundlag, mulig endog har indre Sandsynlighed imod sig, men dog ikke kan føre et sikkert Bevis for, at det ligefrem er umuligt, og han mødes derved med Læserne, der ofte rejser sig i Harme mod den historiske Kritiker og i ham ser en Skænder af Folkets smukke Minder.

Til det her opstillede negative Krav til Historieskriveren fristes man til at føje et andet lige saa negativt, det, at han aldrig maa sige noget, der beror paa ren Fantasi. Dette er rigtigt nok, men det bliver blot i det enkelte Tilfælde saare vanskeligt at drage nogen skarp Grænse, saaledes som vi i det følgende vil komme til at se paa forskellige Punkter.

2. *HISTORIESKRIVNINGENS ANSKUELIGHED.*

Naar Historieskriveren stiller sig anderledes til den historiske Sandhed end den strenge Videnskab, ligger det især i,

at man af Historieskrivningen kræver en livfuld og anskuelig Fremstilling af Fortiden. Dette Krav er Historieskrivningen medfødt, saa vist som den først og sidst er Fortælling. De ældste Historieskrivere afløser og fortsætter de mundtlige Historiefortællere; hvad HERODOT havde hørt og erfaret, det gengiver han, og før han nedskrev det, havde han selv fortalt det; Sagaskrivningen er opvokset af den mundtlige Sagafortælling, og hvad SAKSE optegner, har han hørt Folket synge om eller det er fortalt ham af Absalon og de historiekyndige Islændere. Al oprindelig Historieskrivning gennemtrænges af Fortællerglæde; Forfatter og Læser fryder sig ved at høre om det store, usædvanlige og mærkelige, som Mennesker har oplevet og udført, og allermest glæder man sig, naar det er ens egne Forfædre, hvis Bedrifter det drejer sig om.

Den Interesse, der oprindelig har født Historieskrivningen, er saa naturlig og almenmenneskelig, at den lever til alle Tider, og den behersker Læserne i vore Dage ligesom i den fjerne Fortid. For Historieforskeren er det i Tidens Løb blevet anderledes; han kommer ikke saa let frem som de ældste Historieskrivere, og naar han ad lange og besværlige Veje søger at finde Sandheden, er det, der holder ham oppe, Videnskabsmandens Glæde over, at man ved grundig og methodisk Forskning kan bringe Lys, hvor der før var Mørke. Men naar Historikeren vil fortælle den store Almenhed, hvad han har fundet, gør han vel i at huske, at det, der interesserer Læserne, ikke er Vejen, men Resultatet. Af Historieskriveren kræver man med fuld Ret, at han skal føre Fortiden frem i levende Billeder, i anskuelig Skildring; for al god Historieskrivning gælder de Ord af MICHELET, som staar indhugget paa hans Gravsten: L'histoire est une résurrection.

Paa en vis Maade har vi bedre Midler end ældre Tider til at forestille os Fortiden levende. Takket være arkæologiske og antikvariske Studier veed vi helt anderledes god Besked om Livets Ydersider, hvorledes man klædte sig og

smykkede sig, hvorledes man gik og stod, sad og hvilede. Men det maa dog siges, at tidligere Historikere ikke ret følte de Mangler, deres Kundskab havde paa disse Omraader, idet man ganske naivt forestillede sig, at alle Tider omtrent var ens; der skal findes et Maleri fra det 17. Aarhundrede af Kains Drab af Abel, hvor Morderen skyder sit Offer ned med en Pistol!

Langt stærkere fremtræder de Vanskeligheder, som man i vore Dage har ved at opfylde det Krav til livfuld Fremstilling, der er Historieskrivningen i Kødet baaret. Vanskelighederne ligger paa to ganske forskellige Punkter.

Paa den ene Side har vor Tid i en ganske anden Grad end nogen tidligere faaet Øjet op for, hvor vanskeligt det er at naa til sikker Kundskab om, hvad der er sket i Fortiden. De første Historieskrivere gengav simpelt hen de Fortællinger, der gik Mand og Mand imellem; undertiden anførte de til større Sikkerhed for, at det, de fortalte, var sandt, et bestemt Vidne; hist og her kunde de vel ogsaa ytre deres Mistillid til en eller anden Fortælling. Vi har et ganske anderledes skarpt Blik for, hvor dybt det ligger i Menneskenaturen, at ingen Fortælling om noget oplevet er fuldt ud i Overensstemmelse med hvad der virkelig er sket, og med en for Fortiden helt fremmed Forsigtighed og Kritik stræber vi da gennem en nøje Prøvelse af Vidnesbyrdene at naa frem. Og mens Historieskriverne endnu i en ikke fjern Fortid først og sidst byggede paa tidligere Historieskrivere og saa deres væsentligste Opgave i at genfortælle, hvad de havde fortalt, saa gaar vor Forskning, hvor det lader sig gøre, bagved Historiefortællerne og bygger med Forkærlighed paa, hvad der endnu er tilbage af selve Fortidens Liv. Vi skildrer et Lands ydre Politik, ikke efter hvad de samtidige Historikere fortæller derom, men efter selve Tidens Depescher og Breve; vi bygger vor Karakteristik af en Mand ikke paa, hvad mer eller mindre paalidelige Historikere har sagt om ham, men paa hvad vi kan slutte af hans egne Handlinger og egne Udtalelser. Vi skildrer en vis Tids Industri

efter hvad vi kan læse ud af bevarede Frembringelser, dens Klædedragt efter hvad der er tilbage af Klædningsstykker og efter samtidige Afbildninger. Vor Historieforskning er ikke i første Række en Genfortælling af tidligere Historieskrivning, men en Genopførelse helt fra Grunden af. Og bagved Historieskrivningen ligger da i vore Dage et teknisk Forarbejde af et Omfang og en Dybde, som en tidligere Tid ikke kendte til.

Dette har nu ført til, at man i Historien i stigende Grad er kommet ind paa at give den videnskabelige Undersøgelse og Resultaterne hver for sig. De talrige historiske Tidsskrifter, der er Organer for Videnskaben, fyldes aldeles overvejende af Fremstillinger, som ingen vil kalde Historieskrivning; aarlig udkommer talløse større eller mindre historiske Skrifter, der udelukkende tager Sigte paa at oplyse det ene eller andet Forhold i Fortiden, ikke paa at give et Billede deraf. Jeg har ovenfor nævnt en Række store historiske Værker, som SEIGNOBOS anfører som mønsterværdige; det er de sikkert ogsaa, men de kan blot ikke kaldes Historieskrivning, hvis man ikke ganske vil gøre Vold paa, hvad der ligger i dette Ord. Eller lad mig anføre fra min egen Forfattervirksomhed, at jeg har skrevet et helt Universitetsprogram (1901) ene for at redegøre for, hvorledes Arvehyldingsakterne fra 1721 rettelig skal forstaas, og en Doktordisputats for at paavise Magtfordelingen mellem den danske Konge og hans Lensmænd i det 16. Aarhundrede, bygget paa en statistisk Bearbejdelse af Lensbrevene fra Datiden; det ene og andet er Videnskab, men selv vilde jeg da aldrig falde paa at kalde det Historieskrivning. Saaledes omfatter historisk Litteratur i vore Dage meget mere end Historieskrivning, og heri ligger allerede, hvor usandt det er at lade som om Historieskrivning simpelt hen er, hvad Historikeren skriver.

Nej, Historieskrivningen kan, saaledes som den historiske Videnskab har formet sig, i det højeste kun gengive de Resultater, som Videnskaben er naaet til, og det er kun en Undtagelse, naar Historieskriveren hist og her kan, ikke føre

Bevis for hvad han siger, men i det mindste antyde, hvorledes han er naaet dertil. Ja, end ikke at oplyse, om det Træk, man anfører, er helt sikkert, meget sandsynligt, rimeligt eller maaske meget usikkert, noget, der dog videnskabelig set er den allerførste Pligt, end ikke det kan Historieskriveren som Regel faa med. Han kan hist og her antyde Sikkerhedsgraden, indskyde et „formodentligt“, et „maaske“ eller „det hedder sig“; men han maa være sparsom med den Art Indskud, hvis han ikke ganske vil ødelægge Virkningen af sin Skildring.

Faktisk er saaledes Historiegranskning og Historieskrivning blevet skilt ad, og praktisk har dette ført til, at Historieskriveren ofte ledsager sin Fremstilling med Noter, hvori han henviser til de Kilder, han støtter sig paa, og undertiden ogsaa gør Rede for sin Stilling til det ene eller andet Problem. Dette er særdeles priseligt, og „det lærde Apparat“ er meget nyttigt for den, der vil underkaste Fremstillingen en Efterprøvelse. Men man maa stille sig klart, at ingen Historiker, der behandler et blot nogenlunde omfattende Emne, i Virkeligheden kan ledsage sin Fremstilling med en udtømmende Bevisførelse. Dertil vilde jo høre, at han ved hvert Træk, han anfører, ikke blot anførte den Kilde, hvorfra han hentede det; men han maatte godtgøre, hvorfor han netop tillagde denne Kilde Troværdighed. Han maatte paa andre Punkter fremstille, hvorfor han modsat anser den og den Efterretning for utroværdig. Og han maatte endelig søge at vise, hvorfor han har omtalt det og det Træk, ikke de og de andre, der ogsaa findes i Kilderne. Men saaledes at værdsætte vor Viden baade kritisk og efter Sagens Værdi, det er en meget vidtløftig, ofte ganske uoverkommelig Opgave, og naar da det lærde Apparat til en Historiefremstilling som Regel fylder meget mindre end selve Fremstillingen, viser det, hvor lidt det er muligt at føre det fuldstændige Bevis; hver Side Fremstilling maatte ellers have Noter paa en Snes Sider eller mere.

Vanskeligheder af en hel anden Art hænger sammen med, at Historieskrivningen breder sig over et langt videre Omraade end oprindelig. De primitive Historikere fortalte først

og sidst om Kampe og Heltebedrifter, om de store Omskiftelser i Folkenes Liv og om deres store Mænd, Tildragelser, der i sig selv var dramatiske og derfor vel egnede til at fortælles med dramatisk Liv. Efterhaanden har dog Historien inddraget stedse nye Omraader, og nu er der knap nogen Side af Menneskelivet, som Historieskriveren ikke kommer ind paa i sin Skildring. Menneskenes Gerning i Fred interesserer ham ingenlunde mindre, snarest vel endda mere end deres indbyrdes Kampe og Stridigheder; jævnsides Politik sysler han med Kirke og Religion, med Kunst og Videnskab. Men det er klart, at til at skildre disse Sider af Fortiden passer i Virkeligheden ikke den fremadskridende Fortælling, der falder naturligt, naar der er Tale om Kongernes eller Staternes ydre Historie, hvor den ene Tildragelse ligesom føder den anden.

De Vanskeligheder, den moderne Historieskriver møder her, er meget store, men hvor dybt Kravet paa dramatisk Livfuldhed ligger i Historieskrivningens Natur, viser sig netop i den Iver og Flid, han udfolder for at omskabe det i sig selv udramatiske Stof. Han vil sky en Skildring af Tilstande, af det stillestaaende og ubevægede, og i Stedet lægge Vægt paa Ændringerne og Udviklingen. Det er ganske talende, at da ALLEN i fjerde Bind af sit store Værk om Unionstiden vil give en Skildring af Datidens Samfundsforhold, indleder han den med ligesom at undskylde, at han en Tid fjerner sig fra Fortællingen om de fremadskridende Tildragelser, og ser man saa paa de Emner, han medtager i sin Skildring, faar man let Øje for, at det er dem, der bedst egner sig til at fremstilles malende og anskueligt; hvor fortræffelig hele Skildringen end er, savner man dog ofte en dybere Indtrængen, men det ligger i, at det kun er Ydersiderne af Livet, der kan skildres saa livfuldt. Et Forbillede for Allen har sikkert MACAULAY været, der har givet en navnkundig Skildring af Englands indre Forhold i 1685; gennemgaaende i den er det, at Forfatteren søger at fastholde Læsernes Interesse ved stadig at pege paa, hvor store Ændringer der

siden er foregaaet i England. Paa en mere priselig Maade har TROELS-LUND vidst at give sin brede Skildring af Dagliglivet i det 16. Aarhundrede dramatisk Livfuldhed. Hvad enten der er Tale om Boliger eller Klæder, om Fest eller Søgn, bliver det aldrig en Skildring af, hvad der var, af Tilstande og Stilstand; paa hvert Omraade følger vi en Kamp mellem det gamle og det ny, allevegne ser vi Middelalderens asketiske Lavvand overskylles af Renaissancens mægtige Livsstrøm.

Historieskrivningens medfødte Krav paa livfuld Anskuelighed fører til, at Historieskriveren søger at undgaa abstrakte Betegnelser og erstatter dem med drastiske Enkeltheder. BERNHEIM har haft Blik for denne Ejendommelighed; han betegner Fremgangsmaaden som „Vertretung“ og anfører et smukt Exempel derpaa fra RANKE. Denne vilde i „Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation“ skildre det tyske Kongedømmes Svaghed og begynder: „Paa de Tider, da alle Monarkier i Europa konsoliderede sig“, ... saa skulde man vente: „blev Kongedømmet i Tyskland stedse afmægtigere“, men dette havde kun vakt vage Forestillinger hos Læserne, og Ranke fortsætter da: „paa samme Tid blev Kejseren forjaget fra sine Arvelande og drog som Flygtning om i Riget; han søgte sine Maaltider i Klostre og Rigsstæder, hvor man beværtede ham omsonst; med sit Kancellis smaa Gebyrer bestred han sine øvrige Udgifter; undertiden kørte han frem med et Spand af Okser; . . . . Indehaveren af en Magt, som efter sin Idé skulde beherske Verden, ligesom opfordrede til Medlidenhed“.

Denne „Vertretung“, hvor smaa enkelte Træk træder i Stedet for en begrebsmæssig Karakteristik, er almindelig anvendt af Historieskriverne, men man har dog nylig faaet et stærkt Bevis paa, hvor store Farer Fremgangsmaaden i Virkeligheden gemmer. Da Katholiken JOH. JANSSEN i sin Fremstilling af Tyskland i Reformationstiden malede alt det mørkt, som man hidtil havde set lyst, og derved vakte den største Harme hos alle protestantiske Tyskere, troede man først at kunne paa-

staa, at de Enkeltheder, hvoraf han byggede sin Skildring op, var urigtige. En nærmere Prøvelse viste dog, at det ikke var der, Fejlen stak; Janssen havde derimod med stor Virtuositet anvendt „Vertretung", og hele hans Skildring var mosaikagtig sammensat af Smaatræk fra Datiden og samtidige Udtalelser; men nu fik man Blik for, at man ad den Vej kan bevise alt, naar Kildestoffet da er nogenlunde stort. Vil man male sort, søger man til Samtidens Satirikere, til Bodsprædikanters Udmalinger, til Domstolenes Protokoller; vil man have de lyse Farver frem, tager man sine Træk fra Panegyrikere, fra optimistiske Regeringsudtalelser, fra Ligprædikener o. s. fr. Der ligger heri en alvorlig Advarsel, som kan ramme mange andre end Janssen; alligevel vil Historikerne sikkert ikke undlade at bruge denne Fremgangsmaade, fordi den passer saa godt til Krav, der har dyb Rod i Historieskrivningens Natur.

Saaledes synes det klart, at der i Tidens Løb er indtraadt en Sondring mellem historisk Videnskab og Historieskrivning; paa et primitivt Trin kunde de falde sammen, fordi den historiske Videnskab endnu var lidet udviklet, men de kan det ikke mere, og efter hele sin Natur kan Historieskrivningen hverken fuldt ud være Historievidenskabens Talerør eller nøjes med at være blot det.

3. *HISTORIESKRIVNINGEN SOM PERSONSKILDRING.*

Naar den historiske Videnskab søger at forstaa de Ændringer, der i Tidernes Løb er indtraadt i Menneskenes Liv, og opklare hele Udviklingens Gang, kan den naa videre, hvor der er Tale om de ydre Livsvilkaar end hvor det gælder Sjælelivet, videre hvor det gælder Menneskenes brede Lag og store Grupper end hvor det gælder de enkelte, og allerstørst Vanskelighed finder den ved at forstaa de store Genier, der synes helt at dreje den historiske Udvikling om i nye Retninger. Ganske modsat er det netop de enkelte Mennesker, som Historieskrivningen fra første Færd og altid med

Forkærlighed har skildret, og allermest samler den sig om de store Mænd, der mest afgørende har grebet ind i Historiens Gang. Den vil ikke nøjes med at skildre, hvad de i det ydre har udrettet; den vil føre os ind i deres Tanker og Følelser, lade os forstaa deres Karakter og hele Personlighed.

Vi er her paa et Omraade, som frembyder de allerstørste Vanskeligheder, og hvor det er ugørligt at naa Sikkerhed. Vi kan jo ikke umiddelbart se ind i andre Menneskers Sjæl; vi kan se deres Handlinger og høre deres Udtalelser, og derfra maa vi prøve at slutte os til, hvad der ligger bagved, eller vi kan lytte til deres egne Meddelelser om, hvad der rører sig i deres Indre. Men hvor usikkert er det ikke fra Handlingen at slutte tilbage til Motivet, allerede af den Grund, at Motivet oftest er saare sammensat, og hvad Udtalelser angaar, behøver man ikke at erindre Talleyrands ofte anførte Ord for at vide, at man ikke efter en Mands Ord med Sikkerhed kan bestemme hans Tanker. Endog forudsat den største Ærlighed, saa veed enhver, at Selverfaring er en vanskelig Kunst, og naar man søger at gøre sig selv Rede for, hvad det er, der har bragt en til at træffe Afgørelsen, vil man ofte staa usikker nok, mest maaske fordi det underbevidste Sjæleliv saa ofte har lagt det sidste Lod i Vægtskaalen. Og naar vi saa endelig hos et andet Menneske mener at kunne paavise visse Tanker, Stemninger og Følelser, saa skal man forsøge at samle alle disse Enkeltheder; man skal se dem som udsprungne af et fælles Centrum, og man skal søge at tegne Mandens Personlighed og Karakter, en Helhed, det er uhyre vanskeligt at faa fat i og som dertil, saa længe Mennesket lever, er i stadig Vækst og Omdannelse.

Naar dette Omraade er centralt for Historieskriveren, vilde det jo alligevel være en Indbildning at tro, at han har andre og bedre Midler til at naa frem end dem, som enhver kan anvende overfor de Mennesker, han kommer i Berøring med, og hvorledes erfarer vi her ikke atter og atter, at de Mennesker, vi staar allernærmest og tror at kende ud og ind, dog paa en Gang handler saaledes, som vi aldrig havde

troet muligt, eller viser en Følelse, som vi har meget vanskeligt ved at forstaa hos dem efter det Billede af dem, vi har dannet os. Og saa skal Historieskriveren endda skildre Mennesker, der staar ham fjernt i Tid og Sted, skildre dem ikke efter umiddelbar og ofte gentaget Iagttagelse, men efter et hullet og ufuldstændigt Kildestof! Kun een Fordel har han, sammenlignet med vor Stilling overfor vore samtidige; han skal skildre en Mand, hvis Livsløb foreligger afsluttet. En Historiker vil altid være lidet ivrig efter at skildre en endnu levende Mands Historie; der kan være mange Grunde til denne Ulyst, men en af de væsentligste, omend ubevidst, turde være den, at Mandens senere Liv saa let kan godtgøre store Mangler i Karakteristiken. Det er Historikeren fri for overfor de døde; men den Sikkerhed, der følger deraf, er jo egentlig ganske indbildt; der ligger deri kun, at Karakteristiken ikke absolut kan modbevises, ikke noget Bevis for, at den rammer Sandheden. I Historien staar af Vespasians to Sønner Titus som den milde og ædle, Domitian som nedrig og grusom, men i de første Aar af sin Styrelse viste Domitian sig fra en ganske modsat Side, og hvis han var død tidlig, vilde Historikerne selvfølgelig have været nødt til at karakterisere ham paa samme Maade som nu Titus. Og maa man endda ikke tilføje, at hvis Titus havde levet længere, havde det mulig vist sig, at hans Karakter i Virkeligheden lignede Broderens?

Maa det da videnskabelig siges, at enhver Menneskeskildring kun kan blive en mer eller mindre sandsynlig Hypothese, saa er det saare langt fra, at Historieskriveren betoner denne Usikkerhed, ja man maa vel sige, at selve Historieskrivningens Væsen fører til, at han netop dækker herover. Meget betegnende i den Henseende er den Fremgangsmaade, som man med Rette anfører som ejendommelig for Historieskrivningen: medens man videnskabelig begynder med Handlingen og derfra søger at slutte tilbage til Motivet, gaar Historieskriveren i sin Skildring den modsatte Vej. Naar jeg vil fremstille Dronning Margrethes Historie, siger jeg

ikke: Dronningen stiftede Kalmarunionen og gik derved frem paa den og den Maade; deraf kan man slutte, at hendes Tanker og Formaal var de og de. Nej, jeg skildrer Margrethes Personlighed, fremstiller hendes Tænkesæt og hendes Planer, og udvikler saa, hvorledes hendes Politik ud derfra formede sig. Hvad man naar til ved en lang og indviklet Undersøgelse, fuld af usikre Slutninger og svagt underbyggede Formodninger, det fremtræder i Historieskrivningen som noget, der ved sin indre Sammenhæng og tilsyneladende Sikkerhed ligefrem virker paa Læseren som Suggestion.

Det er ganske lærerigt at sammenligne Historieskriveren som Menneskeskildrer med Portrætmaleren. Begge skildrer Personens Ydre, den ene med Ord, den anden med Linier og Farver; men Maleren vil dog ikke nøjes med den rene Yderside; han vil sætte sig som Maal gennem Portrætet at fremstille Personligheden, og det samme er ogsaa Historieskriverens Opgave. For at naa dette Maal maa begge gaa lige den samme Vej, og hvis man vil kalde denne Vej videnskabelig, maa ogsaa Portrætmaleren faa Plads blandt Videnskabsmændene. Denne Konsekvens vil man dog knap tage, og heri ligger da, at vi ved Karakterskildring i Virkeligheden er udenfor Videnskabens Omraade.

Men hvorledes ændres det nu, naar det er en afdød Person, som Maleren vil portrætere? I saa Fald maa han ganske som Historikeren studere Kilderne og samle alle de Oplysninger, han kan; han maa anvende den historiske Teknik i dens fulde Omfang, og naar ZAHRTMANN maler Leonore Kristine, vilde han sikkert bebrejde sig, om han ikke havde faaet fat i en Oplysning, som Leonores Biograf BIRKET SMITH kendte, eller tog en Kilde for god, som den lærde Historiker underkendte. Men denne tekniske Undersøgelse fører kun frem til Enkeltheder, og naar de skal samles til et Billede af Personligheden, er Maleren overfor den afdøde stillet som overfor den nulevende, og som Maleren er det, er ogsaa Historikeren. Den strenge Videnskab hører op og afløses af jævn Menneskeforstaaelse.

Hvad Maleren selv forestiller sig levende og anskueligt, det giver han saa i sit Billede og anvender alle sin Kunsts Midler for at paatvinge Tilskueren den Opfattelse, han er naaet til. Paa samme Maade maa ogsaa Historieskriveren tage Ordets og Fremstillingens Kunst i sin Tjeneste.

4. HISTORIESKRIVERENS KUNST.

Den ældre DROYSEN, der var en meget aandfuld Mand, siger et Sted: „Det var ikke uden Interesse at undersøge, hvilken indre Grund det har, at af alle Videnskaber har alene Historien haft den tvetydige Lykke tillige at ville være Kunst". Der er sikkert god Grund til at rejse dette Spørgsmaal, men selv har Droysen ikke besvaret det.

Historiens moderne Theoretikere kommer dog, som vi veed, meget nemt ud over Spørgsmaalet, idet de ganske simpelt nægter, at Historien har noget som helst at gøre med Kunst. Det er at overhugge den gordiske Knude, men Hugget er umuligt, og det ser man egentlig allerede deraf, at de samme moderne Theoretikere dog har et særligt Afsnit om historisk Fremstilling, „Darstellung", „Exposition", thi dette er jo noget, der ikke vil findes i nogen anden Videnskabs Methodelære. Hvem vilde falde paa i en Bog om Astronomiens Methode at forklare, paa hvad Maade Astronomen skal tale, hvor findes den Haandbog i Zoologi, der ofrer et Afsnit paa at sige, hvorledes Zoologien skal fremstilles? At Astronomen og Zoologen skal forklare sig tydeligt, klart og skarpt, deri er saa vist intet methodisk, og ellers gælder for disse som for alle andre Videnskabsmænd kun den ene Regel: Bevis, hvad du siger! De historiske Methodikeres Kapitler om Fremstillingen indeholder da en stor Indrømmelse; der ligger deri, at der dog maa være noget i den Sprogbrug, hvorefter vi ved Historien taler om Historieskrivning, medens vi ikke kan falde paa at tale om Filosofiskrivning, Fysikskrivning o. l.

Det er nu ganske vist intet Under, at enhver historisk Methodelære maa have et Afsnit om Fremstilling, saa vist

som det første Krav til Historieskriveren er, at han skal give en levende, anskuelig Fremstilling. Ved sine Ord skal han give sin Læser et Billede af den Tildragelse, af dette Menneske; han skal erstatte den umiddelbare Anskuelse og gennem sin Fremstilling give Læseren det Indtryk, at han staar som Tilskuer lige overfor dette Slag, denne historiske Personlighed. Selve Beskrivelsen er for ham en Hovedsag, og denne Beskrivelse er noget helt andet end f. Ex. Zoologens. Naar Zoologen skildrer et Dyr, er hans Beskrivelse helt igennem anlagt paa at karakterisere systematisk; han vil gennem sin Beskrivelse naa til at bestemme, hvilken Art og Varietet Dyret hører til. Historieskriveren gaar lige modsat ud paa at skildre det enkelte Menneske, ikke med Tonen paa, hvad han har tilfælles med andre Mennesker, men netop med alle hans individuelle Ejendommeligheder, den ene bestemte Tildragelse, der er forskellig fra alle andre. Naturhistorikeren kan nok, siger RICKERT, ledsage sit Værk med Afbildninger, og disse maa som anskuelige altid have en individuel Karakter, men de individuelle Træk er her uvæsentlige, og videnskabeligt maa man helt se bort fra dem; i Historien kommer derimod netop det i en bestemt Retning individuelle Billede i Betragtning.

Den Historieskriver, der ved sin Fremstilling vil give Læseren et anskueligt Billede, maa først selv se Fortidens Skikkelser og Tildragelser levende for sig, og Fantasien spiller derved den største Rolle for ham allerede under hans Forarbejde. Han har for sig Resterne af Fortidens Liv; han læser gamle Breve, Dagbogsoptegnelser og Memoirer, spredte Notitser af alle Arter; han studerer i Bibliotheker og Museer, hvad der er bevaret af Genstande fra Fortiden eller Billeder derfra, han færdes paa de Steder, hvor Livet har rørt sig, og fordyber sig i de Bygninger og Monumenter, der er tilbage. Men dette spredte og mangeartede Stof er dødt; først hans Fantasi gør det levende. Ganske som Digteren af hvad han iagttager hos sig selv og af mange spredte Erfaringsindtryk former sine Skikkelser, gør Historikeren det ogsaa. Saa lidt som nogen, der staar overfor en nulevende, kan

forme et Billede af denne uden en Fantasi, der tillader ham at forbinde og sammenknytte de mange enkelte Iagttagelser, saa lidt kan Historikeren det og endnu mindre, fordi han ikke har den umiddelbare Anskuelse at gaa ud fra, og det er netop Historikerens Stolthed saaledes af Enkelthederne at kunne forme et Billede: „Jeg er Historiker“, siger NIEBUHR, „thi jeg kan af det enkelte bevarede forme et fuldstændigt Maleri“.

BERNHEIM protesterer her kraftigt, og med ham samstemmer RICKERT; begge erklærer, at Historikerens Fantasi netop er noget helt andet end Kunstnerens, thi denne er fri og ubundet, Historikerens er bundet af hans Stof. Men er da den Digter eller Kunstner, der vil skildre Mennesker, ikke ogsaa nødt til at baandlægge sin Fantasi? Han kan ikke give sine Mennesker to Hoveder, ikke lade dem bevæge sig paa Hænderne, ikke lade dem handle i Strid med menneskelige Følelser og Tanker, thi saa er det ikke Mennesker. Og hans Bundethed gaar endda meget videre. Digteren maa lade Greven tale anderledes end Røgteren, Barnet og Kvinden føle anderledes end Manden, Italieneren og Danskeren optræde hver med sin Ejendommelighed.

Saa lidt som det slaar til at lade Kunstnerens Fantasi være helt ubundet, saa lidt passer det, at Historikeren er helt bundet af sit Stof. Mangen naiv Historiker føler det vel saaledes, men faktisk er det dog, at han behandler sit Stof med en ret udstrakt Frihed.

Tag et ganske simpelt Exempel: Opgaven er at fremstille en Forhandling i en Rigsdag. Hvor let synes ikke denne Opgave! Her er jo kun Tale om ved Ord at gengive Ord, ikke om det saa meget vanskeligere: ved Ord at fremstille en Handling. Vi har hver eneste Tale gengivet med stenografisk Nøjagtighed, og hvis Historikeren var helt bundet til Virkeligheden, maatte han vel simpelt hen afskrive Rigsdagstidende. Ingen vil dog være i Tvivl om, at det ikke er Historieskriverens Vej, og hvorfor ikke? Fordi denne Tale, som fylder Sider i det stenografiske Referat, er holdt af en ganske ube-

tydelig Politiker, som har talt for tomme Bænke, medens en anden Taler, der kun har sagt meget faa Ord, er blevet hørt med anspændt Opmærksomhed, fordi enhver vidste, at her talte den store Fører, her lød Ord, der vilde have vidtrækkende Følger. Saa maa Historieskriveren drage den sidste Taler frem, maa skyde den anden i Baggrunden eller helt ud; kun derved kan han faa Læseren til at forstaa, hvad det hele har betydet. Se dette kan man nu betegne med smukke Ord; det er at faa Forhandlingens Kærne frem, det er at naa ind til den dybere Virkelighed; men den simple Sandhed er dog, at Historikeren ikke gengiver Forhandlingen, som den er foregaaet, ikke lader sig binde af Virkeligheden.

Et andet Exempel. Det drejer sig om at skildre en Mands Opvækst, og Talen er om en af Menneskehedens store; hver Oplysning, vi har om ham, har Interesse, som man saa ofte siger. Betyder det, at vi skal følge ham i hans Skole Dag for Dag, høre, at han om Mandagen har Latin, Historie og Geografi, om Tirsdagen lærer Fransk og Fysik, og saaledes fremdeles Dag efter Dag? Det vilde være strengt at holde sig til Tidsfølgen, hvad SEIGNOBOS jo anbefaler; men naturligvis vilde hverken denne Historiker eller nogen anden gaa frem paa den Vis. Man vil skildre Drengens Forhold til de forskellige Skolefag og til de skiftende Lærere, altsaa samle det, der tidsmæssigt er adskilt. Og saaledes videre. Vi vil kræve, at Historieskriveren viser os Drengen i hans Skole og i hans Hjem, vi vil se ham omgivet af Forældre, Søskende og Venner, høre, hvad Indtryk han faar af den Natur, hvori han vokser op. Vi ønsker, at Historikeren skal lade os forstaa, hvorledes Barnets medfødte Evner udvikles under det hele Sammenspil med Omgivelserne, hvorledes denne Evne fremmes og vokser frodigt op, denne anden hemmes og sygner hen, hvorledes hans Karakter former sig og fæstnes. Men alt dette naas kun ved, at man forlader Timernes og Dagenes Rækkefølge, ved at samle og gruppere, med et Ord, ved at man fjerner sig fra Virkeligheden.

Det turde da staa fast, at man griber ganske fejl, naar

man lader Historieskriverens Fantasivirksomhed være helt modsat Kunstnerens. Ikke mindre vist er det dog, at der er en Forskel, og hvori denne ligger, kan man vel bedst faa frem, naar man sammenligner Historieskrivningen med de Kunstarter, der staar den nærmest, med den historiske Roman og med historisk Billedkunst.

Hvor nær disse sidste staar Historieskrivningen, viser sig straks deri, at man til historiske Romaner og Billeder stiller et Krav om Troværdighed, der ganske ligner det, man retter til Historieskrivningen: hverken Romanforfatteren eller Billedkunstneren maa fremstille noget, der paaviselig er urigtigt. MOLBECH kunde derfor i sin Tid angribe Ingemanns historiske Romaner skarpt, fordi Forfatteren havde begaaet en Række historiske Fejl, og i vore Dage har HANS OLRIK i den historiske Sandheds Navn kritiseret Laurids Bruuns Fremstilling af Absalon. Man vil kræve af Digteren og Kunstneren, der vælger et historisk Stof, at han respekterer det historisk givne. Men modsat tilstaar man ham fuld Frihed til ved Siden af den historiske Skikkelse at stille andre, hvorom Historien intet veed, og at lade selve den historiske Personlighed udføre Handlinger og komme i Situationer, som ingen historisk Kilde indeholder det mindste om. Intet af dette vil man tilstede Historieskriveren; de Træk, han kan indføje i sin Skildring, maa have Støtte, i det mindste Tilknytning i selve det historiske Kildestof; „det er Kunstneren, men ikke Historieskriveren tilladt at opfinde Arminius' Ansigt“, siger MOMMSEN. I Praxis er Modsætningen vel ikke saa stor, som det herefter kunde se ud til; Historieskriverne tiltager sig faktisk Ret til at drage meget vidtgaaende Slutninger ud fra deres Kilder, og paa den anden Side maa Kunstneren i de frit tildigtede Scener og Personer dog holde sig indenfor den Ramme, som Tidsalderens hele Kulturtrin og Ejendommelighed afgiver; han kan „opfinde Arminius' Ansigt“, men ikke lade den germanske Helt i Skikkelse og Omgivelser fjerne sig fra en Række historisk givne Punkter.

Jeg kan næppe regne paa Bifald hos de lærde Historikere,

naar jeg ikke vil drage en skarpere Grænse mellem Historieskrivning og historisk Kunst end her er gjort; den almindelige Betragtning gaar i en helt anden Retning og sætter, som Fru Agnes Slott-Møller har udtrykt det, „et uhyre Svælg mellem den stolte, selvsikre, historiske Videnskab og det i vore Dage saa ringeagtede Historiemaleri“. Jeg kan godt være enig med hende, naar hun kritiserer denne Betragtning, og jeg beder mine lærde Fagfæller betænke, hvorledes vi aldeles ikke drager dette skarpe Skel, naar vi blandt vore historiske Kilder dog ganske sidestiller den billedlige med den skriftlige Beretning. I begge ser vi Menneskers Opfattelse af Tildragelser og Personer, og i alt væsentligt bedømmer vi dem begge efter de samme Synspunkter. Vi anser jo Trajanssøjlens Relieffer for at være en Førsterangsskildring af Kejserens Felttog mod Dacerne; vi betragter Bayeuxtapetet som en Hovedkilde til Forstaaelse af Normannernes Erobring af England. Og indenfor de skriftlige Beretninger lægger vi ikke en Afgrund mellem den „historiske Beretning“ og Digterens Skildring, tværtimod ser vi den jævneste Overgang fra Aarbogens tørre, fyndige Notits til Krønikeskriverens livfulde Skildring, fra Krøniken til Rimkrønikens noget friere Fremstilling, fra denne til Folkevisen, fra denne atter til Eposet. Er det da virkelig i vore Dage blevet helt anderledes? Sandt nok, vor Historieskrivning har ikke Fortidens Naivitet, dens Tro paa, at det er meget let at skildre historisk, og den søger sin faste Grund i videnskabelig Prøvelse, men gælder ikke det samme Nutidens historiske Digtning og historiske Kunst? Hvilket Studium ligger der ikke bagved Flauberts Salammbo, bagved Gerômes Malerier med Emner fra den klassiske Oldtid.

Alligevel tør man ikke nægte, at historisk Kunst og Digtning i vore Dage har vanskeligere Kaar end fordum, netop fordi det videnskabelige, historiske Arbejde er ført saa overordentlig vidt, og den, der ikke fuldt ud mestrer det, er udsat for at blive grebet i Fejltagelser. Men vi lærde Historikere er maaske nok fristede til i nogen Grad at overvurdere dette

Arbejde og den Sikkerhed, det fører frem til, og maa vi ikke modsat indrømme, at Kunstneren dog har nogle Kort paa Haanden, som vi savner? Billedkunstneren med sin Opdragelse og Udvikling har vel nok lettere end den stuelærde Historiker ved at uddrage et samlet Billede af, hvad der er levnet os af Kunst og Monumenter fra Fortiden; Digteren vil efter sin hele Syslen med menneskelig Psykologi og Menneskeskæbner have en Forstaaelse ogsaa af Fortidspersonligheder og deres Sjæleliv, som den historiske Kritik dog ikke paa den Maade baner Vej til. Man behøver jo blot at mindes, hvor befrugtende WALTER SCOTT har virket paa Historieskrivningen for et Aarhundrede siden for at indse, at hvis historisk Kunst maa bygge paa historisk Granskning, saa har Historieskrivningen ogsaa meget at lære af historisk Kunst.

Spørges der da om, hvor vidt Historieskriverens Fantasivirken er beslægtet med Kunstnerens, synes Svaret ikke tvivlsomt. Fantasi spiller ind i alt menneskeligt Tankearbejde, men den virker anderledes hos Videnskabsmanden end hos Kunstneren, fordi, som HØFFDING siger: „Kunstneren søger overalt det individuelle, mens Forskeren søger det for de individuelle Fænomener fælles“. Og her vil Historieskriveren, der netop skal skildre de enkelte Individer, de enkelte Tildragelser med Tonen paa, hvad der skiller dem fra alle andre, komme til at staa Side om Side med Kunstneren. Hos begge virker Fantasien billeddannende, fordi begges Maal er at give et Billede af levende Virkelighed. „Aldrig“, siger SYBEL, „har der levet en stor Historiker, der blot var kritisk lærd, og ikke tillige en produktiv Kunstner“.

Hvis man efter mine Tanker kun med Urette har underkendt Slægtskabet paa dette Punkt, synes det ganske haabløst at nægte, at Historieskriveren i sin Fremstilling maa anvende de samme Midler som Digteren, og det er morsomt at se, hvorledes BERNHEIM, der saa bestemt afviser ethvert Slægtskab mellem Historieskrivning og Kunst, dog, naar han i Enkelthederne beskriver Historikerens Frem-

stillingsmaade, atter og atter søger at oplyse den ved Sammenligning med Kunst. Historikeren maa se at komme ud over, at det, der i Virkeligheden foregaar samtidig paa forskellige Skuepladser, i hans Fremstilling maa følge efter hinanden; det opnaar han ved sin snildrige Disposition, og denne yder ham „lignende Tjenester som Perspektivet i et Maleri". Historikeren bør lade de forskellige Stater eller Folk først træde frem i hans Skildring, hvor de griber afgørende ind i Europas Historie, og „man kan sammenligne dette med Dramaet, hvor hver Person først træder ind og taler der, hvor den griber bestemmende ind i Handlingen". Historikeren maa anvende de enkelte drastiske Smaatræk for gennem dem at give Læseren Indtryk af de store Ændringer („Vertretung"); „derved bliver hans Fremstilling plastisk". Det er alt sammen sandt, og meget mere kunde der tilføjes, men alt det munder dog ud i, at det, som ogsaa RICKERT indrømmer, „visselig ikke lader sig nægte, at hvor en mod Fantasien rettet Fremstilling træder i Stedet for en Definition, der maa Historien anvende de samme Midler, som Poesien betjener sig af, for at virke anskueligt".

5. HISTORIENS DOM.

Naar vore Methodikere med saa stor Iver benægter, at Historieskrivningen — eller som de udtrykker det: „Historien" — har noget at gøre med Kunst, ligger der bagved, at „Historien" i sin Egenskab af Videnskab jo maa være objektiv. I Kunsten har vi Virkelighed, men afspejlet i Kunstnerens Personlighed; i Historieskrivningen vil vi gerne tro at finde den nøgne Virkelighed, mens Forfatteren træder helt i Skygge. Helt kan dette vel ikke gennemføres; ellers vilde jo Fotografier og levende Billeder være den bedste Historieskrivning. Men betone Historieskriverens Personlighed maa man dog ikke, og Bernheim vender sig polemisk mod TREITSCHKE, der har sagt, at „et Historieværks gribende Magt ligger altid i Fortællerens stærke Personlighed".

Saa meget er vist, at i moderne Historieskrivning træder Historieskriveren sjældent selv frem og udtaler direkte og umiddelbart sin Dom. I ældre Tider var det helt anderledes. Lige indtil et Stykke ind i forrige Aarhundrede var ethvert Historieværk fuldt af Domme; her udtalte Forfatteren sin dybe Beundring, hist sin Harme og Foragt; hver Person, hver Handling fik sin Karakter. Dette er nu opgivet og forladt; Historieskrivningen har lyttet til, hvad RANKE forkyndte i 1824, da han udtalte de ofte anførte Ord: „Man har tillagt Historien det Hverv at dømme Fortiden og belære Samtiden til Nytte for den kommende Tid; saa høj en Stilling søger dette Forsøg ikke at naa; det vil kun sige, hvorledes det egentlig har været“.

Dommen er traadt i Baggrunden; helt forsvundet er den dog ikke. Næppe findes der nogen Historieskriver, der ikke hist og her lader sine Sympathier eller Antipathier træde frem; han er forsigtigere i sin Dom end ældre Tiders Historikere, men helt undgaa at dømme, det gør han ikke. Det gælder allerede, hvor Talen er om enkelte Personligheder, men endnu mere, hvor man karakteriserer en hel Tidsalder; her vil de allerfleste ikke undlade at pege paa, hvad der i denne Tid fører opad og fremad og hvor Tidens Kræfter slaar fejl eller den er kommet ind paa Veje, der fører til Nedgang og Ulykker.

Naar Historikerne i vore Dage er tilbageholdende med personlige Domme, hænger det dog nøje sammen med, at vi lever i en Tid, hvor modsatte Livsanskuelser og vidt forskellige Fremtidsidealer kæmper med hinanden, uden at nogen helt har kunnet faa Magten; i Tidsrum, hvor Menneskene i Enighed arbejder for store fælles Maal, som alle tror fast paa, er der et helt andet Grundlag for at tage skarp Stilling ogsaa til Fortiden. I de Kredse i vor Tid, hvor man samler sig om udprægede Læresætninger, en fast dogmatisk Tro, der fældes ogsaa nu skarpe Domme. Det gælder indenfor den til ny Kraft vaagnede Katholicisme, hvis Historieskrivning prøver Fortiden ud fra Thomas af Aquinas Theologi, og vi ser det hos Socialdemokratiets Historieskrivere, der be-

dømmer alt efter Karl Marx's Lære. For den, der hverken er Katholik eller Socialdemokrat, staar den Art Domme som Ensidigheder, men hvis disse eller andre Lærdomme faar Magten over Menneskeheden paa samme Maade, som f. Ex. Oplysningstidens Ideer havde det i det 18. Aarhundrede, vil man vel nok forme sit Billede af og sin Dom over Fortiden lige saa kraftigt som Oplysningstidens Historikere.

Er der i Europa ikke i Øjeblikket en herskende Fællesopfattelse, der afføder kraftige historiske Domme, saa har der i det sidste Hundredaar hos hvert Folk blomstret en varm Kærlighed til Fædreland og Nation, og dette har ofte ført til, at den nationale Historieskrivning har faaet et stærkt dømmende Præg. Tænk paa vor egen Historieskrivning fra Midten af forrige Aarhundrede; hvorledes strømmer den ikke over af Harme over holstenske Grever og gottorpske Hertuger, der har bredt Tyskheden paa Slesvigs gammeldanske Jordbund, af Dadel over uforstandige Konger, der ikke har værnet vort Sprog og vor Nationalitet. Nu er dette hos vore historiske Lærde traadt tilbage for en Stræben efter at se mere uhildet paa Fortidens nationale Brydninger, en Stræben, som just ikke har vundet udelt Bifald hos Læserne, men man vilde vistnok tage fejl, om man vil forklare det ved ene at pege paa den historiske Kritiks Fremskridt og Historikernes voksende Iver for at naa en objektiv Forstaaelse; Tyskerne, der dog i disse Henseender kan siges at have vist Vejen, fortsætter jo alligevel saa temmelig i de gamle Spor, naar de fremstiller det nationale Mellemværende med Danmark. Nej, mest afgørende har det vel været, at de Nederlag, vi har oplevet, har aabnet vore Øjne for, hvad Farer det kan medføre at se altfor ensidigt paa vor egen Fortid.

Alt i alt er det dog sikkert nok, at Historieskriverne i vore Dage ikke lader deres egen Person og deres egne Meninger saaledes træde frem, som man gjorde i ældre Tider, men ligger dette ikke allermest i, at vi overhovedet ikke ynder at se Forfatteren stikke Hovedet op og fortælle os, hvad vi skal mene og føle? Hvad han har at sige os, det

ønsker vi, at han skal levendegøre i de Skikkelser, han fører frem for os, i de Tildragelser, han skildrer. Dette Krav retter vi til Digteren og den bildende Kunstner, og det turde være det, der ogsaa har paavirket moderne Historieskrivning. Hvis Historikeren vil have sine Læsere til at blusse af Harme mod den bloddryppende Tyran, saa lad ham naa det ved at skildre Mandens Gerninger; mener han, at vi skal beundre den ædle Helt, nu vel, saa fortæl saaledes om, hvad han har udrettet, at Følelsen derved vækkes i os.

I Virkeligheden har da den Forskel, der paa dette Omraade viser sig mellem ældre og moderne Historieskrivning, næppe saa meget paa sig, som man ved første Øjekast kunde tro. Sagen er jo egentlig den, at naar RANKE udtaler, at han kun vil sige „wie es eigentlich gewesen“, saa kommer han til at dække over, at Historikeren dog ikke kan skildre, før han selv er naaet til en Opfattelse og en Værdsættelse. Ud af den endeløse og forvirrede Mængde Enkeltheder, som han kender, maa han vælge det, som han mener er betydningsfuldt, karakteriserende Tiden og dens Skikkelser, men denne Udvælgen bygger paa, hvad Mening om Tiden han selv er naaet til. Han vil af disse Enkeltheder danne et Billede, men et Billede har Linier og Farver; det er Udtryk for en Opfattelse, en Dom.

Med god Grund har man i den sidste Tid stærkt fæstet Opmærksomheden paa det, at Historieskriveren dog ikke kan fortælle alt om Fortiden; han maa vælge og vrage mellem de mange Træk, som Kilderne byder ham, og i denne Historieskriverens Udvælgen synes der at ligge en alvorlig Fare for Historiens Objektivitet. Spørgsmaalet er blevet indgaaende drøftet i to Afhandlinger af Finnen GROTENFELT*),

---

*) Die Wertschätzung in der Geschichte, 1903; Geschichtliche Wertmassstäbe in der Geschichtsphilosophie, bei Historikern und im Volksbewusstsein, 1905.

og han har ikke blot belyst det theoretisk, men ogsaa studeret Historikernes Praxis. Jeg er langt fra enig med ham i de for øvrigt lidet skarpe Slutninger, han drager, men jeg kan dog, henvisende til hans Skrifter, fatte mig i stor Korthed, saa vigtigt det hele Spørgsmaal end er.

Hvor Historikeren kun tager sig for at fremstille et eller andet Emne af begrænset Omfang, falder Udvalget saa nogenlunde af sig selv; han fremdrager, hvad der synes at have Betydning for den valgte Genstand. Men er der Tale om et omfangsrigt Emne, et større Tidsafsnit, et enkelt Lands hele Historie, for ikke at nævne endnu større Emner, ja saa bliver Valget vanskeligere, allerede fordi der her maa gøres et knappere Udvalg, og saa melder Spørgsmaalet sig: hvad maa være det afgørende herved?

Naar man kommer til Bunds i Sagen, vil man se, at der til syvende og sidst kun kan lægges eet Princip til Grund for Udvælgelsen: man fremdrager, hvad der har Interesse for os. Men dette betyder atter det i Fortiden, der fører frem til Nutiden; hvad vi søger i Fortiden, det er vore egne Forudsætninger, og det er det i Fortiden, hvis Eftervirkninger vi endnu mærker. Det er Svaret, og det staar vistnok fast; naar man har prøvet paa at opstille andre Principer, vil man ved at tænke dem igennem finde, at det kun er Forklædninger for dette simple: os selv. Det udtalte SCHILLER allerede for over hundrede Aar siden, da han i sin Tiltrædelsestale som historisk Professor erklærede, at „Universalhistorikeren fremdrager det, som har en væsentlig og let paaviselig Indflydelse paa Verdens nuværende Skikkelse og de nuværende Slægters Tilstand“. Og for faa Aar siden gentog den store Oldtidshistoriker EDUARD MEYER det samme, da han midt i sit storslaaede Granskerarbejde brød af for at klare sig sit Fags Grundkarakter: „Udvalget beror paa den historiske Interesse, som Nutiden har for en Virkning, et Resultat af Udviklingen, og denne Interesse er afhængig af, hvorledes Nutiden former sig; en absolut Norm gives der ikke her“.

Et godt Exempel paa, hvad Historieskriverens Udvælgen betyder, har man i A. D. JØRGENSENS Fremstilling i »Danmarks Riges Historie« af Tiden 1814—38, saaledes som den er belyst af RUBIN i Tilskueren 1897. Det viser sig, at medens Forf. dvæler meget kort ved Datidens økonomiske Forhold, breder han sig med en helt anden Fylde, hvor han taler om Blomstringen i Aandslivet, og tillige træder det frem, at medens han gør Tidens Trængsler af med saa faa Ord som muligt, fremdrager han med Forkærlighed de Spirer til en bedre Fremtid, der viser sig i den omhandlede Tid. Bagved ligger da baade en Værdsættelse af Aandslivet som væsentligere end det økonomiske Liv, og yderligere, at det maa være Historieskriverens Pligt at fremdrage det, der peger fremad. »Naar jeg«, — saaledes udtrykker Rubin sikkert rigtigt Forfatterens Tanke — »har Valget mellem at fordybe mig i Madstræbets Trængsler, der blev overstaaede, og et frigørende Aandsliv, hvis Gerning var for al Fremtid, vælger jeg i min Historieskrivning det sidste«. Rubin har meget at indvende herimod og vist nok med god Grund, men han har ogsaa Blik for, hvor nøje det hænger sammen med, at A. D. Jørgensen blandt vort Slægtleds Historikere er den, der mest er Historieskriver i snævrere Forstand.

Naar man saaledes er nogenlunde enig om, at Historieskrivningen vælger og vrager efter hvad der har Betydning for vor Tid, skal jeg heller ikke indvende noget herimod; dog vil jeg nok tage Forbehold i to helt forskellige Retninger. Udvalgsprincipet kan gælde for Historieskrivning, ingenlunde derimod for historisk Videnskab, der dog vel som andre Videnskaber maa have den Pligt at søge Forstaaelse af alle de Fænomener, der falder indenfor dens Omraade. Og paa den anden Side turde for Historieskriveren jævnsides med, hvad der ligger i det anførte Princip, adskilligt andet spille ind, først og fremmest en nærmest æsthetisk Glæde ved at fortælle om det mærkelige, det fremmedagtige, det storslaaede, alt det, der nok saa meget paavirker Menneskenes Følelser som deres Tankeliv. Ret vedkende sig dette sidste vil man dog nødig; enhver Historiker sympathiserer jo i sit Hjerte med, at man gør Historieskrivningen saa alvorlig, saa videnskabelig, som det lader sig gøre.

Jeg bøjer mig altsaa for den opstillede Maalestok, og jeg gør det saa meget heller, som den jo viser, hvorledes den nyere Historievidenskabs Kongstanke, den store sammen-

hængende Udvikling, ogsaa behersker moderne Historieskrivning. Vor Tid hviler paa alle Punkter paa Fortiden, og det er Historiens lige saa smukke som vanskelige Opgave at paavise det, følge Aarsagernes Kæde tilbage til den fjerneste Old. Med Fødderne fast plantede i vor egen Tid vender vi Blikket tilbage, vi Historikere. Men — saa fører Principet dog til at lægge Tonen netop paa Historieskriverne; „en fast Norm gives der ikke".

Det er da ogsaa indlysende, at ved at lade Historieskriverens Tid være afgørende for, hvad han skal drage frem af Fortiden, kommer man ganske bort fra det, som man saa gerne vilde naa til. Man kan umulig nægte — og Ed. Meyer vilde sikkert ikke gøre det —, at tidligere Tiders Historieskrivning med fuld Ret maatte fremdrage andre Synspunkter end vi, at Fremtidens atter maa opstille nye, saa at hver Tid faar sin Historieskrivning og ene tilfredsstilles af den. Og naar vi ved at tale om vor Tid dog egentlig mener den europæiske Kulturkreds, tør man vel heller ikke nægte, at vore Dages Japanere og Arabere maa have Ret til at kræve en anden Historieskrivning end vor.

Men hvad interesserer vor Tid, hvad anser vi for betydningsfuldt? Yderst forskelligt vil Svaret lyde, forskelligt efter Nation, forskelligt efter Stand, forskelligt efter Individualitet, efter den enes og andens Livsanskuelse og Verdensopfattelse. Den ene lægger Menneskehedens Tyngdepunkt i Aandslivet, for den anden ligger det i Statslivet; den ene ser det højeste Ideal i en Menneskehed, i hvilken Frihed og Broderskab vinder stedse større Magt, den anden priser modsat Folkenes indbyrdes Kappestrid i Krig og Fred. Een maaler Kulturen efter hvad de højststillede i Samfundet er naaet til, en anden lægger Vægt paa, hvorledes Folkets brede Lag lever og føler. Troels-Lund „bytter gerne sin Viden om flere preussiske Hertuger for Kendskaben til Lampeglassets gennemsigtige Skorsten og afstaar endog et rundeligt Antal Kurfyrster for Brugen af Tændstikker"; ganske modsat betragter Treitschke det som utrolig taabeligt af Cobden, at han kunde mene, at

Stephenson og Watt betød mere for Verdenshistorien end Cæsar og Napoleon. Her er i alt Fald i vor kritiske og indvortes opløste Tid en uendelig Række af Modsætninger og Uligheder, og man vil vanskelig kunne nægte den ene eller anden Opfattelse Ret til at gøre sine Idealer gældende i Historieskrivningen og dens Udvælgelse.

Troels-Lund sætter som Historieskrivningens Maal, at den skal redde det bedste i Fortiden fra Forglemmelse; men med fuld Ret tilføjer han: „i Bestemmelsen af, hvad der er dette bedste, tegner hver Tidsalder, hver Historieskriver sig selv".

6. HISTORIENS NYTTE.

Idet Historieskriveren ud fra sin egen og sin Tids Opfattelse dømmer om Fortiden, kommer herved Historieskrivningen til at paavirke Samtiden, og her møder vi Spørgsmaalet om „Historiens Nytte".

Dette Emne er i ældre Tider ofte blevet omhandlet, og ud fra den Opfattelse af Historiens Gang, som man tidligere var behersket af, var Historiens Nytte ogsaa lige saa stor som indlysende. Man gik ud fra, at Historien bestod af en uendelig Række af Gentagelser; de samme Situationer kom atter og atter igen, Menneskene kunde efter deres Karakter henføres til nogle faa Grundtyper. Paa den Baggrund var det let at se, hvorledes man af Historien kunde lære, hvorledes man skulde handle; det gjaldt blot om at finde det passende Fortilfælde og uddrage den rette Lære deraf. Ove Mallings „Store og gode Handlinger" er typiske for denne ældre Opfattelse af Historien, hvorefter den i Sandhed var en *magister vitæ*.

Naar vi modsat ser den fremadskridende Udvikling i Historien, hvor alt hænger sammen, men alt ogsaa er nyt, bliver det ikke saadan at uddrage umiddelbare Læresætninger af Historien, og hvad vore moderne Methodikere har om Historiens Nytte, er ogsaa overmaade lidt og vagt. Vil man i vore Dage have at vide, hvad Menneskene mener at kunne

lære af Historien, maa vi ikke vende os til Videnskabsdyrkerne, men til det praktiske Livs Mænd eller til Pædagogerne, der vil forklare Historiens Vigtighed i Børneopdragelsen.

Hvad de fortæller os, falder for en Del sammen med, hvad Historievidenskaben sætter som sit Maal. Historien skal bringe de Unge Forstaaelse af, hvorledes Menneskene fra et lavt Begyndelsestrin efterhaanden er vokset frem til højere Kultur; de skal faa Indtryk af den dybere Sammenhæng i de historiske Begivenheder og forstaa, hvorledes Aarsag og Virkning kæder sig sammen. Men Pædagogerne vil dog ingenlunde begrænse Historiens Betydning til, hvad den giver den menneskelige Erkendelse; tværtimod vil de betone, hvorledes den ogsaa fremmer andre Sider af Sjælelivet. De vil prise Historien som den, der bringer Fantasien Næring ved at vise os de store Skikkelser, der virker saa meget kraftigere, netop fordi de tilhører Virkeligheden, ikke er Fostre af fri Digtning. De vil henvise til, hvorledes Historien nærer Følelseslivet, vækker Sympathien for det ædle og skønne og Harmen over det lave og onde, hvorledes den fremmer de Følelser, der bærer Menneskenes Samliv i Stat og Samfund. Mest af alt vil man dog i vor Tid fremhæve, hvorledes Historien styrker Fædrelandskærligheden ved at fremdrage Minderne fra Folkets egen Fortid og lære de Unge at elske deres Land og Folk.

Naar det er disse Krav, der lyder til Historieundervisning, maa det vel siges, at det er ugørligt for Historielærerne at opfylde dem, hvis der ikke i selve Historieskrivningen er en Stræben henimod de samme Maal. I den fjerne Fortid var det ogsaa Tilfældet. Hvad Sakse vilde naa, det har den unge Oehlenschlæger sagt i et Par Verselinier:

Han stirrer til den straalende Top,
hvorfra vi er sjunkne og atter skal op; —
saa griber han Pennen i sin Haand
for at indgyde Nutid Oldtids Aand,

og A. D. Jørgensen erklærer, at dette er det mest træffende, der kan siges om Sakse, og rammer selve Grundtanken i

det Værk, han kaldte „Danernes Bedrifter". Men i Virkeligheden gør de samme Krav sig ogsaa gældende overfor vore Dages Historieskrivning, selv om den videnskabelige Historie ikke ret vil være ved det; Læserne er fyldte af disse Krav, og Historieskriverne efterkommer dem, ofte fuldt bevidst, undertiden ubevidst og maaske lidt uvilligt. Atter og atter møder man det som en Ros for Historieskriveren, at man mærker, at hans Hjerte er med i de Tildragelser, han skildrer; Rankes kølige Objektivitet virker paa de fleste frastødende, og blandt hans Værker fremhæver man hans Tysklands Historie i Reformationstiden som det bedste, fordi man i det mærker hans varme protestantiske Følelse. Overhovedet svækker det Historieskrivningens Virkning, naar Forfatteren selv synes uberørt af de store Omvæltninger, han skildrer; morsomt siger SAINTE-BEUVE om Gibbon: „Mens han skriver, er han i sin Lænestol, og han lader os blive siddende der, mens vi læser det". Det er betegnende, at da A. D. JØRGENSEN holdt et Foredrag for Lærere med det Formaal at indskærpe dem, hvor vigtigt det var ved Undervisningen at medinddrage Historievidenskabens nyeste Resultater, saa sluttede han alligevel med at sige, at vigtigere end Korrektheden, som man dog aldrig kunde naa fuldt, var Varmen og Inderligheden.

Det er jo ogsaa klart nok, at moderne Historieskrivning har spillet en overordentlig stor Rolle for Nutidslivet og haft store praktiske Følger. Hvad har det ikke betydet for Julirevolutionen i Frankrig og den Stemning, der fødte den, at THIERS lige forud havde skildret den store Revolution med en saa udpræget Sympathi for dens Stræben, selv om han indrømmede dens Udskejelser, og GUIZOT givet sin glimrende Skizze af Udviklingsgangen i Europa med det Facit, at Tiden nu tilhørte Tredjestand og den fri konstitutionelle Stat. Hvilken Rolle har tysk Historieskrivning ikke spillet for Udbredelsen af Enhedstanken; GIESEBRECHT vedkender sig, at han ved sin straalende Skildring af den gamle tyske Kejsertid har villet paavirke tyske Læseres Hjerter og vise

dem en Tid, hvor det tyske Folk var stærkt ved sin Enhed, og DROYSEN er ikke mindre klar over sit praktiske Formaal, naar han i sin „Geschichte der preussischen Politik“ vilde vise, hvorledes Preussen ude fra voksede ind i Tyskland og hvorledes brandenburgske Markgrever allerede i Middelalderen kæmpede ikke blot for deres egne Særinteresser, men med Blikket rettet mod hele Rigets Gavn. Vi danske behøver dog ikke at gaa uden for vore egne Grænser for at erkende, hvorledes Historieskrivning paavirker Nutidslivet. Hvor meget har danske Historikere ikke udrettet i 30-erne og 40-erne af forrige Aarhundrede for at vække Forstaaelsen af, hvad vor folkelige Ejendommelighed betyder og hvorledes den skal styrkes, ja selve vort Program i Kampen mod den indtrængte Tyskhed, Ejdergrænsen, Slesvigs tusindaarige Danskhed, er jo formet eller i alt Fald straks knæsat og forsvaret af dansk Historieskrivning, hvad der baade er dens Ære og dens tunge Ansvar. Og ikke mindre vejer det til, hvad Historien har betydet for os gennem den grundtvigske Højskole.

Om Historieskrivningens praktiske Indvirkning i hvert enkelt Tilfælde har været til Gavn eller Skade, kan man tvistes om, men at denne Virkning stadig findes, det kan ingen nægte, og der er sikkert ikke Grund til at tro, at det i Fremtiden vil stille sig anderledes. Og hvad der virker i Historien som Motiv til Handling, det er ikke Historievidenskabens kun hundrede Aar gamle Tanke om den store sammenhængende Udvikling. Naar den betoner den langsomme Vækst, Forholdenes Magt, Uigennemførligheden af Reformer, hvor de nødvendige Forudsætninger fattes, vil den snarest svække Handlelysten, og fra det Synspunkt fordømmes Historien ogsaa af NIETZSCHE, der erklærer, at den gør sine Tjenere passive og retrospektive; „den, som har lært at krumme Ryggen og bøje Hovedet for Historiens Magt, vil kinesisk mekanisk nikke sit Ja til enhver Magt, det være sig Regering, offentlig Mening eller Talmajoriteten“. Nej, det er Historiens anden Side, ikke Evolutionen, men Revolutionen, ikke Tilstandene, men Handlingerne, og frem for alt, de

store Personligheder, det, som Historievidenskaben har vanskeligst ved at komme til Rette med, men som for Historieskrivningen netop er centralt, det er det, som virker stærkest paa Følelsen og derved kan drive frem til Handling. Ud herfra har Joh. Steenstrup i en Universitetstale netop advaret mod at lægge en altfor ensidig Vægt paa Kulturhistorien, som han dog selv dyrker med Iver; han frygter, at derved vil det personlige Element i Historien blive skudt for meget til Side, saaledes at „Handlingen, Daaden, Initiativet, Energien ikke kommer til deres fulde Ret“, og man „taber derved en Spore, en Kaldelse til Efterligning, en Lære om at gribe til og tage Beslutning“.

7. HISTORIESKRIVERENS PERSONLIGHED OG TIDSPRÆG.

Naar det er hver enkelt Historieskriver, der vælger og vrager, naar han fælder Dom over Fortiden og ud derfra paavirker sin Samtid, vil hvert Historieværk i høj Grad blive præget af Historieskriverens Personlighed.

Historiens moderne Theoretikere har indset, hvilke Farer der heri gemmer sig for Historiens videnskabelige Objektivitet, og de sørger for at advare Historikerne. De minder om, hvorledes vi stiller os overfor de Fortidens Historieskrivere, som vi bruger som Kilder; af rig Erfaring veed vi, at deres personlige Meninger og deres Karakter ofte har ledet dem til en uforsvarlig Omdannelse af Virkeligheden, og vi søger da at rette de derved fremkomne Mangler ved nøje at sætte os ind i deres Individualitet, for derved at kunne saa at sige beregne deres Fejlsyn. En Kritik netop af samme Art maa Historikeren i Nutiden øve paa sig selv. Han maa studere sit eget Jeg og ved Kendskaben dertil søge at fatte, i hvad Retning han staar i Fare for at blive ført. Hvis han er fantastisk anlagt, maa han netop sætte al sin Kraft ind paa at holde sin Fantasi i stramme Tøjler; er han stærkt grebet af en vis religiøs Tro eller er han en udpræget Til-

hænger af en vis politisk Retning, maa han vaage over sig selv, hvor han i Historien møder Modstandere af denne Tro eller denne Politik for ikke at komme til at gøre dem Uret.

Alt dette er jo saare rigtigt. Man kan sammenfatte det i eet Ord: Historikeren maa se paa sit eget Jeg som Fejlkilde, og hvad han stræber efter, kan udtrykkes ved et Ord af Ranke: „Jeg vilde ønske, at jeg kunde udslette mit eget Selv“.

Alligevel er dette kun den ene Side af Sagen, og man maa stærkt betone, at hvis for Historieskriveren Selvet er en Kilde til Fejl, er det ogsaa en Kilde til Forstaaelse.

Med Rette har man sagt, at naar man klarer sig de Slutninger, Historikeren arbejder med, saa ser man, at de hviler paa Nutidserfaringer; men dette betyder jo dog atter for hver enkelt *hans* Erfaringer. Kun ud fra sine egne sjælelige Erfaringer kan Historikeren naa at forstaa og gengive Fortidens Mennesker, deres Tankeliv og deres Følelser. For nogle synes dette ganske vist en saare nem Sag; den tyske Historiker Maurenbrecher erklærer f. Ex. kategorisk, at han kun kan anse den for berettiget til at drive historiske Studier, som er i Stand til at hensætte sig paa ethvert een Gang existerende Standpunkt, genleve ethvert een Gang existerende Menneskes Sjæleliv og genføle ethvert Menneskes Motiver. Jeg frygter dog for, at hvis det var Vilkaaret, blev der ikke mange Historikere tilbage. Naar vi ser paa tidligere Dages Historikere, har vi let ved at se, hvor begrænset deres Syn var, hvorledes Ting, der synes os saare ligefremme og nærliggende, slet ikke dukker op for dem, og naar vi ikke ser det samme hos os selv, turde det ene være, fordi vi ikke kan krybe ud af vort eget Skind; Eftertiden vil nok opdage ogsaa vor Begrænsning. Endda frister vor flittige Materialindsamling og indgaaende Kildeprøvelse let Historikerne til at overvurdere, hvad denne Vej betyder. Det er ikke uden Grund, naar en aandfuld Outsider som Ottokar Lorenz er fuld af Spot over Kildekritiken og Samtidigheden som dens Arkanum, og med megen Ret betoner han, hvor umuligt det

er for Historikeren at naa frem uden Verdenserfaring og Menneskekundskab: „der Historiker darf kein grüner Junge sein“.

Saa vist som Historikerens eget Sjæleliv er Grundlaget for alt, hvad han opfatter af Fortiden, saa vist afhænger det af dette Sjælelivs Omfang og Dybde, hvor vidt han kan naa. Paa speciellere Omraader er ren Fagkundskab nødvendig og højst oplysende; en Læge vil forstaa visse historiske Tildragelser, mange personlige Ejendommeligheder, som er en lukket Bog for Lægmanden; hvor Naturforhold spiller ind, maa Historikeren søge Hjælp hos Fagmænd. Men ogsaa paa mere almenmenneskelige Omraader vil der være den største Forskel paa, hvad den ene og den anden kan fatte og gengive. Hvad har MACAULAYS egen Deltagelse i engelsk Politik ikke betydet for hans historiske Forstaaelse, hvorledes føler man ikke ved THIERS' Fremstilling af Napoleon, at det er en Statsmand, der taler om Statssager. Enhver erkender, hvilken Rolle det har spillet for GROTES Opfattelse af det gamle Grækenland, at han selv er opfødt i et frit Land; hvorledes har CARLYLES egne religiøse Erfaringer ikke været ham en Nøgle til at forstaa Cromwell. Selv meget ensidige Partiopfattelser har dog i det mindste banet Vej for en dybere og rigtigere Forstaaelse end man før havde; de nykatholske Historikeres Fremstillinger af Reformationstiden har efter mine Tanker givet den gængse protestantiske Opfattelse væsentlige Berigtigelser og aabnet vort Blik for det religiøse Liv i de rent katholske Kredse.

Hver enkelt er et Barn af sin Tid, og saaledes samler ogsaa Historikerne sig i Grupper, der beherskes af de Ideer, der er ledende i deres Tid og Land, og paavirkes af de store Tildragelser, de i Fællig oplever, og dette mærker deres Forstaaelse af Fortiden. Den store franske Revolution aabnede Øjet for mange tidligere Tiders Frihedsstræben og politiske Revolutioner; for det gamle Rom vandt man en ny Forstaaelse af Kampene mellem Patriciere og Plebejer, og Sympathien drejedes henimod de sidste; man fremdrog fra Middelalderen

Bykommunernes Frihedskampe og fulgte Stænderforsamlingernes Fremvækst. Folkenes Rejsning mod Napoleons Verdensherredømme ledede Historikerne ind paa ogsaa i fjerne Tider at se de nationale Modsætninger, og THIERRY bekender, at først de Tildragelser, han selv havde oplevet, gav ham Forklaring paa, hvorfor Karl den Stores Rige gik itu. Da Februarrevolutionen aabenbarede de sociale Modsætninger, der laa bag ved de politiske, førte dette til, at Historikerne genfandt det samme rundt om i Fortiden; hvor NIEBUHR i Oldtidens Rom havde set rent politiske Modsætninger, saa MOMMSEN en Kamp mellem Rige og Fattige, Storborgere og Proletariat. Saaledes kan man fortsætte rundt om, og naar denne bevidste eller ubevidste Paavirkning af Samtiden ofte har ledet vild, ofte i alt Fald ført til et ensidigt Syn paa Fortiden, har den dog i endnu meget højere Grad været vejledende og frugtbringende. De store Historieskrivere og det nye, de bringer, viser sig altid at staa i det nøjeste Forhold til den Tid, de lever i, og de Ideer, der behersker den.

Nu skal man ikke udlede heraf, at det for hver enkelt Historiker kun gælder, at han skal gøre sine personlige Ejendommeligheder og sine Partimeninger gældende og ud derfra forme sit Billede af Fortiden. Saa let eller om man vil saa kunstigt gaar det ikke; det er kun Strømninger, der ligger dybt i Tiden, kun Tildragelser, der griber vidt og stærkt, som kan være frugtbringende ogsaa for den historiske Opfattelse, netop fordi dybe Strømninger og dybt indgribende Tildragelser virkelig har dybe Rødder. Er det kun en Overfladestrømning, som Historikeren lader sig paavirke af i sin Opfattelse af Fortiden, skal det nok vise sig, at den ikke fører ham ind paa gode Veje.

Lad mig nævne et Exempel paa det ene og det andet.

I Tiden før 1848, da i Danmark den enevældige Kongemagt Dag for Dag undergravedes og Frihedstanker naaede ind til os fra alle Sider, beherskedes de danske Historikere mer eller mindre af en og samme Grundopfattelse af Hoved-

traaden i Danmarks politiske Udvikling. Man mente at se oprindelig en stærkt udpræget folkelig Frihed; saa blev den undergravet af herskesyge Overklasser, først Gejstlighed og Adel, efter 1536 Adel alene. Hævnen kom dog 1660; Kongen tog hele Magten, og det enevældige Monarki virkede nu nivellerende paa Stændermodsætningen og kom derved til at bane Vej for en ny Folkefrihed, der var ligesom en Genopvækkelse af den gamle og oprindelige. Vi forstaar nu, at hele denne Opfattelse er ensidig og paa mange Punkter skæv; men naar den alligevel bragte nyt Liv ind i vor historiske Forskning, saa laa det i, at den dog rummede megen Sandhed og derfor aabnede Blikket for en Sammenhæng, der tidligere ikke var forstaaet.

Modsat er det gaaet, da den politiske Skandinavisme blomstrede frem; naar den ene og den anden ud fra den søgte at omvurdere Fortiden, blev dette ikke frugtbringende. Det var forgæves, at man vilde lægge moderne Tanker om de tre Rigers Ligestilling ind i Dronning Margrethe; at vinde Svenskernes Sympathi for Kristjern II, der var den sidste Forkæmper for Unionen, eller vore for Karl Gustav, der var saa nær ved atter at forene de tre Riger, det lykkedes ikke. VAUPELLS Forsøg paa at gøre Griffenfeld til skandinavisk Politiker i det 17. Aarhundrede er strandet, og det vil ikke gaa bedre med TROELS-LUNDS nylig fremsatte Ideer om Peder Okses skandinaviske Tanker. Saa lidt som politisk Skandinavisme har kunnet føre til Resultater i vor egen Tidsalder, saa lidt har det vist sig muligt at lade tilsvarende Ideer beherske tidligere Tider.

Ringere Aander bør da vogte sig for bevidst at lade deres egen Individualitet og deres Tids Ideer paavirke deres historiske Opfattelse, men derfor bliver det ikke mindre vist, at de alle undergaar denne Paavirkning, og at den i alt Fald for de store geniale Historieskrivere bliver frugtbringende, ja et Hovedvilkaar for deres Storhed. „Til at blive Historieskriver“, sagde A. D. JØRGENSEN, — og det lyder som en Selvbekendelse — „udkræves først og fornemmelig en Ind-

vielse af Historien selv; kun den, der har været grebet af Folkesjælens Dødsangst og henrevet af dens mægtige Attraa efter Liv og Udvikling, vil kunne vinde dens Fortrolighed og formaa at tolke dens Fortid med Myndighed". De historiske Genier staar i Pagt med det bedste og dybeste, der rører sig i deres Folk; de føler den hemmelighedsfulde Forbindelse mellem Fortid og Nutid, og det er det, der gør dem til Banebrydere og Fornyere af Historien. Hvad der for dem selv og deres Samtid staar som det store Fremtidsideal, paa hvis Virkeliggørelse enhver er pligtig at arbejde, det ser de spire og vokse gennem de svundne Tider. „Kun ud fra Nutidens højeste Kraft skal I tyde Fortiden", siger NIETZSCHE.

HISTORIESKRIVNINGENS SELVSTÆNDIGHED.

Jeg har i det foregaaende belyst, hvorledes Historieskrivningen viser sig i visse Hovedretninger. Andre kunde være fremdragne, og paa de Omraader, jeg har behandlet, har jeg kun kunnet drage de grove Grundlinier. Men hvad der her er sagt, turde dog være tilstrækkeligt til at belyse, hvor vidt Historieskrivningen virkelig, som de moderne Theoretikere paastaar, kan betragtes som blot Historievidenskabens Fremstillingsform.

Hvad jeg har sagt, har ganske vist været ensidigt. Jeg har lagt mere Vægt paa at fremhæve, hvori Historieskrivningen i vor Tid ligner den, der har existeret alle Dage, end paa at vise, hvori den adskiller sig fra ældre Tiders. Jeg har kun flygtigt berørt, i hvilken Grad den Stræben efter at paavise Sammenhæng og Udvikling, som behersker Videnskaben, i det sidste Aarhundrede har givet nyere Historieskrivning et særligt Præg. Jeg har kun i ringe Grad betonet, hvor flittigt Historieskriveren i vor Tid underbygger sin Fremstilling ved indgaaende kritisk Kildestudium, og hvor ivrigt han stræber at komme Virkeligheden saa tæt ind paa Livet som muligt. Men Hovedsagen har jo ikke været at belyse, at der er Lighed og Slægtskab mellem Historieskrivning og Historievidenskab, hvad ingen benægter, men at se, om der ikke tillige er Ulighed og Forskel. Og naar man dog vist maa indrømme, at Historieskrivningen ogsaa i vore Dage har de Ejendommeligheder, som jeg har peget paa, synes det mig ikke muligt at fastholde Theoretikernes Paastand.

Historieskrivningen stræber at male Fortiden levende og anskueligt; men at afbilde Virkeligheden er ikke Videnskab (Rickert), og Historievidenskabens Maal er heller ikke at skildre, men at forstaa. Historieskrivningen vil især skildre det enkelte Individ og den enkelte Tildragelse, men det individuelle og „einmalige“, som Tyskerne kalder det med et saa slaaende Ord, gaar ikke saadan som Helhed ind i Videnskaben. Den historiske Videnskab maa som alle andre søge at forstaa alle de Fænomener, der falder indenfor dens Omraade; Historieskrivningen kan saa lidt faa alt med, hvad vi veed om Fortiden, som den kan indskrænke sig til, hvad vi veed, og den kan derfor heller ikke videnskabeligt bevise, hvad den udtaler. Historieskrivningen maa for at naa sit Maal anvende kunstnerske Midler, som Videnskaben intet har at gøre med. Historieskriveren vælger og vrager ud fra sit personlige Stade, og Historieskrivningen faar derved et subjektivt Præg, der fjerner den fra Videnskaben. Historieskriveren søger at paavirke alle Sider af Menneskesjælen, Videnskaben taler ene og alene til Erkendelsen.

Naar man ser paa alt dette, vil man forstaa, at de Theoretikere, der ikke vil indrømme nogen Forskel paa Historievidenskab og Historieskrivning, har ret store Vanskeligheder at overvinde, naar de skal samle begge til en Enhed, „Historien“. En og anden har da ogsaa søgt at slippe uden om ved at erklære, at det er ligegyldigt, egentlig kun en Strid om Ord, om man vil kalde „Historien“ en Videnskab eller ikke. Det gælder Ed. Meyer, og det samme finder vi endog hos Seignobos; men allerede det, at dette ingenlunde har hindret den sidste i at fælde den strenge Dom om al hidtidig Historieskrivning, som jeg har anført, turde dog vise, at denne Vej næppe fører til Klarhed. Men hvorledes de andre, der holder paa „Historien“ som Videnskab, løser Vanskelighederne, det kan ikke her nærmere følges.

Exempelvis skal jeg dog i Hovedtrækkene gøre Rede for, hvorledes den flittige og retsindige Grotenfelt belyser Forholdet mellem „Historie“ og Videnskab. Han holder paa, at »Historien« er en Viden-

skab; den henvender sig til Erkendelsen, og dens Maal er at forstaa Menneskehedens »einmalige« Udviklingsgang. Men han indrømmer, at Historien har adskillige Biformaal; de er dog rent sekundære og maa absolut vige, hvis de paa nogen Maade kommer i Strid med det videnskabelige Hovedmaal.

Blandt disse Biformaal nævner G., at Historien skal belære; han indrømmer, at der næppe har existeret nogen stor Historiker, der ikke har haft dette for Øje, og Erfaringen lærer, at Maalet er naaet. Han anfører, at Historien vil vurdere moralsk, og erklærer det for Pedanteri, om Historikeren helt undlader at udtale moralske Domme; han bør dog sondre imellem, hvad der er objektiv Fremstilling og hvad der er hans egen moralske Dom. Imidlertid viser det sig — og det er endda Hovedgenstanden for Grotenfelts Undersøgelse —, at der allerede ligger en Dom i Historikerens Afgørelse af, hvad han vil medtage og udelade. Her mener Forfatteren, at for saa vidt Vurderingen kun betinger Udvalget af Stoffet, ophæver den »i det væsentlige« ikke Historiens videnskabelige Karakter, men da det staar fast, at Udvalget tillige paavirker »det historiske Helhedsbillede«, maa vi dog redelig erkende, at dette Billede bliver subjektivt, og da »ren« Videnskab unægtelig kun kan omfatte den objektive Erkendelse af Sandheden, bliver Historien »jedenfalls nicht ganz reine Wissenschaft«. Ligeledes indrømmer Forf., at Historieskriveren henvender sig ikke blot til Erkendelsen, men ogsaa til Menneskenes Følelse og Vilje, og han synes end ikke, at man bør forlange fuldstændig Objektivitet af ham. Men alligevel, mener han sluttelig, tvinger disse Omstændigheder os ikke til at opgive, at »Historien i det hele er en (relativ) objektiv Videnskab«. — Man tør vist tilføje, at Ordet relativ maa betones saare stærkt.

Foruden dette finder man naturligvis ogsaa hos Grotenfelt de to Beviser for »Historien« som Videnskab, der gaar igen næsten hos alle. Det ene, at den gennem Aartusinder har tilfredsstillet det menneskelige Gemyt og den menneskelige Intelligens, hvorved han dog indrømmer, at det for en Del — jeg vilde sige: aldeles overvejende — stammer fra det, som han betegner som de uvidenskabelige Biformaal. Det andet, at Historikeren kun kan fastslaa de enkelte Kendsgerninger ved en rent videnskabelig Undersøgelse, hvoraf G. slutter, at vi ikke behøver at tage i Betænkning at betegne »Historien overhovedet« som Videnskab.

Vil man sammenfatte, hvorledes Theoretikerne har stillet sig til Historieskrivningens Ejendommeligheder, kan man dog sige, at de er gaaet en af to Veje. Enten har de erklæret, at disse Ejendommeligheder eller dog visse af dem, selv om de ikke passer med hvad man ellers kalder Viden-

skab, alligevel har deres Berettigelse i „Historien", og de har søgt nærmere at bestemme den historiske Videnskabs Karakter derefter. Eller de har villet fastslaa, at disse Ejendommeligheder ikke har eller i det mindste ikke længer har deres Berettigelse og derfor bør forsvinde. Med andre Ord, de har enten formet Historievidenskaben om for at faa Historieskrivningen med, eller de har omformet Historieskrivningen for at faa den ind under Videnskaben.

Ingen af disse Veje synes dog farbare. Forsøger man at overføre Historieskrivningens Ejendommeligheder paa Historievidenskaben, naar man til en Bestemmelse af denne, der ikke blot gør den til ganske enestaaende blandt Videnskaberne, men fjerner den fra alt, hvad man tænker sig ved Videnskab. For at nævne et og andet: Historieskrivningen sysler med det individuelle og „einmalige", og naar det synes ugørligt at faa det ind i Videnskaben, forsvarer man det ved at sige, at det individuelle og „einmalige" dog altid paa visse Punkter ligner noget andet; men er det ikke netop det fra alt andet forskellige, som Historieskrivningen vil have frem? Man indrømmer, at Historieskrivningen skifter efter Tid, Land og Folk, men maa Videnskaben ikke være almenmenneskelig, siden den er almengyldig? Historieskrivningen udvælger det, der interesserer Menneskene i en bestemt Tidsalder; hvad vilde man mene om den Botaniker, der kun vilde sysle med Nutidens Nytteplanter, den Fysiolog, der kun vilde studere Blodomløbet hos Menneskene?

Paa den anden Side, at forme Historieskrivningen saaledes om, at den kan gaa ind i Historievidenskaben, synes lige saa umuligt. Naar man mindes, hvad jeg i Indledningen har meddelt om, hvorledes Nutidens Methodikere dømmer om den Historieskrivning, man hidtil har haft, og hvilke Idealer de opstiller for Fremtidens, turde den Spaadom være sikker, at saa lidt som vore Dages Historieskrivning bøjer sig for disse Krav, saa lidt vil kommende Tiders gøre det.

Er det ugørligt at faa Historieskrivningen, saaledes som den faktisk er, ind under Videnskab, og umuligt at faa

Historieskrivningen til at forandre sig, bliver der kun den Udvej tilbage ærligt og redeligt at erkende Forholdet, som det virkelig er, og indrømme, at der ved Siden af al Lighed og Slægtskab er en bestemt Modsætning mellem historisk Videnskab og Historieskrivning. Ene paa den Maade kan man bevare Historievidenskaben dens virkelig videnskabelige Karakter og modsat opretholde Historieskrivningen i den Skikkelse, hvori den, som Ed. Meyer med Rette har sagt, gennem to Aartusinder har tilfredsstillet Menneskene.

Naturligvis kan der her ikke drages en skarp Grænselinie, knap nok i Theori, sikkert ikke i Praxis. Det ligger allerede i, at baade Videnskaben og Historieskrivningen bygger paa et fælles Grundlag, paa den Kundskab om Enkelthederne i Fortiden, som Historikeren naar til gennem sin kritiske Prøvelse, men selve denne tekniske Undersøgelse foregaar, som jeg har berørt (S. 7), under en stadig Vekselvirkning med Enkelthedernes videnskabelige Bearbejdelse. Paa lignende Maade mødes Videnskabens Stræben efter at paavise Sammenhæng og Udvikling med Historieskrivningens anskuelige Fremstilling af Fortiden, og den sidste vil altid lade sig belære af, hvad den første faar frem. Men Historieskrivningen vil efter hele sin Karakter baade give mindre og mere end den historiske Videnskab, og dens Ret dertil bør ikke underkendes.

Denne Ret er det vel egentlig ikke saa vanskeligt at forstaa. Vi ønsker, at Historieskrivningen skal stille os Ansigt til Ansigt med svundne Tiders Menneskeliv og derved tillade os tilnærmelsesvis at se det, som vi kan se det Liv, der rører sig om os selv. Ogsaa Nutidens Menneskeliv er Genstand for videnskabeligt Studium. Mange forskellige Videnskaber stræber at kaste Lys over det, men er det dog ikke alligevel sikkert og givet, at det ikke fuldt og helt kan mestres af Videnskaben? Denne kan give os mange faste Holdepunkter, drage visse store Grundlinier, men udtømme Nutidslivet, det kan Videnskaben ikke, og at nogen skulde kunne give en fuldt ud videnskabelig Skildring af vor egen Samtids Menneskeliv,

ligger udenfor Mulighedens Grænser. Men hvor meget mindre er det da muligt at naa dertil overfor Fortiden, der paa alle Maader staar os fjernere og derfor frembyder større Vanskeligheder for Forstaaelse, og overfor hvilken vi ikke kan anvende den umiddelbare og gentagne Iagttagelse. At saa er, fører til, at man overhovedet kun kan naa til Fortiden ved et videnskabeligt Arbejde, men at Vejen er vanskelig, kan dog ikke gøre Resultatet sikrere, og ingen veed bedre end Historikeren, at hans indviklede Forundersøgelse dog aldrig fuldt ud kan erstatte, hvad vi umiddelbart kan se overfor Samtiden.

Det vi ønsker og kræver af Historieskrivningen, det er da en Skildring af Fortiden, saa sanddru og paalidelig, som vi selv kan naa overfor Nutidslivet, men heller ikke mere. Vi ønsker at faa Fortidens Liv skildret i dets hurtige Omskiften og brogede Mangfoldighed, thi saaledes ser vi ogsaa Nutidslivet. Vi tillader Historieskriveren at bygge paa Iagttagelser, der ikke alle af streng Videnskab kan anerkendes som fuldgyldige, og arbejde med Slutninger, der er mindre grundige end dem, Videnskaben tilsteder, thi paa Iagttagelser og Slutninger af samme Art er det, at vi selv maa bygge i vor egen Tid for at finde vor Plads og udføre vor Gerning. Vi glæder os over og lærer af Historieskriverens Menneskeskildring, selv om vi veed, at den ikke er af anden Art end de Forestillinger om vore Medmennesker, vi selv danner os. Og vi tilstaar gerne Historieskriveren Ret til at drage frem og skyde ud, til at dømme og fordømme, den samme Ret, vi selv udøver i vort eget Liv og med de samme vide Grænser.

I ældre Tider gav man Historieskrivningen Plads mellem Poesien og Filosofien, og man var derved Sandheden nærmere end vore Dages strikte Theoretikere. Disse er blevet bedaarede af den videnskabelige Skarphed, som den historiske Undersøgelse er naaet til i vore Dage, men naar de overfører Forundersøgelsens fuldt ud videnskabelige Karakter paa selve Historieskrivningen, kan jeg henvise til et Ord af A. D. Jørgensen: „Det er en Misforstaaelse af Beskueren, af og til

maaske af Videnskabsmanden, idet Maalet forveksles med Vejen, siden denne er blevet saa lang". Og netop fordi jeg selv mere har syslet med historisk Videnskab end med Historieskrivning, og de Sider af Historieskrivningen, hvori denne skiller sig fra Videnskaben, ligger mine Evner fjernere, har jeg følt mig forpligtet til her at bryde en Lanse for *Historieskrivningens Frihed.*

Henvisninger.

S. 7 Sybel, Vorträge und Aufsätze (1874) S. 27.
Rickert, Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung S. 314.
- 12 Freeman, The methods of historical study S. 275—76.
Renan, jfr. Monod, Les maîtres de l'histoire S. XIII.
- 13 A. D. Jørgensen, De danske Rigsarkivers Historie S. 132.
- 14 Langlois & Seignobos, Introduction aux études historiques S. 191.
Niebuhr i Fortalen til Römische Geschichte, anført hos Bernheim S. 236.
- 15 Langlois & Seignobos S. 169.
Lorenz, Die Geschichtswissenschaft in Hauptrichtungen und Aufgaben II, 409.
Ranke, anført sstds. II, 33.
- 26 Droysen, Grundriss der Historik (1868) S. 79.
- 27 Rickert, anf. Skr. S. 388, jfr. S. 142.
- 28 Rickert, anf. Skr. S. 387.
- 30 H. Olrik i Det ny Aarhundrede II, I, 473.
Mommsen, Römische Geschichte V, 6.
- 31 A. Slott-Møller i Tilskueren 1910 S. 347.
- 32 Høffding, Psykologi (1868) S. 225.
Sybel i Historische Zeitschrift LVI, 476.
- 33 Rickert, anf. Skr. S 386.
Treitschke, Deutsche Geschichte im 19. Jahrh. IV, 471, jfr. Bernheim S. 775.
- 37 Ed. Meyer, Zur Theorie und Methodik der Geschichte (1902) S. 37.
- 39 Troels-Lund, Om Kulturhistorie (1894) S. 25.
Treitschke, anf. Skr. V, 476.
- 41 Se f. Ex. Hans Olriks Foredrag ved det nordiske Skolemøde i Stockholm 1895, trykt i Fredsbladet 1895 Nr. 9.
A. D. Jørgensen, Bidrag til Nordens Historie S. 247.
- 42 Sainte-Beuve, Causeries du lundi VIII, 368.
A. D. Jørgensen, Samlede Afhandlinger IV, 145.
- 43 Nietzsche, Unzeitgemässige Betrachtungen: Vom Nutzen und Nachtheil der Geschichte für das Leben (Werke I, 354).

S. 44 Steenstrups Tale, trykt i Vort Land 1900 Nr. 110.
- 45 Maurenbrecher i Historisches Taschenbuch 6. Folge, I (1882) S. 334—35.
Lorenz, anf. Skr. II, 319.
- 48 A. D. Jørgensen, Bidrag til Nordens Hist. S. 232.
- 51 Rickert, Die Grenzen etc. S. 245, 338, jfr. samme i Archiv für systematische Philosophie VIII (1902), 139—40.
- 53 (L. 17) Grotenfelt, Wertschätzung etc. S. 20.
- 55 A. D. Jørgensen, Bidrag til Nordens Historie S. 253 (Ordene dog i en anden Sammenhæng).

Indholdsoversigt.

		Side
	Indledning	7
1.	Historieskrivningen og Sandheden	12
2.	Historieskrivningens Anskuelighed	15
3.	Historieskrivningen som Personskildring	22
4.	Historieskriverens Kunst	26
5.	Historiens Dom	33
6.	Historiens Nytte	40
7.	Historieskriverens Personlighed og Tidspræg	44
	Historieskrivningens Selvstændighed	50

PRISAFHANDLINGERNE FOR AARET 1909—1910.

Af de for Aaret 1909—10 udsatte Prisopgaver have 6 fremkaldt 8 Besvarelser, nemlig den theologiske 1, den retsvidenskabelige 1, den lægevidenskabelige 2, den filosofiske 2, den historiske 1 og den tysk-filologiske 1.

Bedømmelserne over de indkomne Afhandlinger lyde saaledes:

I. Den theologiske Afhandling.

Som Besvarelse af Universitetets Prisopgave i Theologi for Aaret 1909—1910: „En Undersøgelse af første og anden Makkabæerbogs Værdi som historiske Kildeskrifter" er der indkommet én Afhandling med følgende Motto: τὸ μὲν ἐμβατεύειν καὶ περίπατον ποιεῖσθαι λόγῳ καὶ πολυπραγμονεῖν ἐν τοῖς κατὰ μέρος, τῷ τῆς ἱστορίας ἀρχηγενέτῃ καθήκει (2 Makk. 2,30).

Forfatteren har taget Opgaven op med stor Alvor. Han har grundigt studeret saavel selve de to Makkabæerbøger som den Emnet vedrørende Literatur. Han har vel ikke paa væsentlige Punkter naaet nye Resultater, men han viser helt igennem Fortrolighed med den historiske Forsknings Methode samt god Iagttagelsesevne og selvstændig Dom. Dispositionen er klar og overskuelig. I Sammenligning med disse Fortrin er de Anker, der

kan rettes mod Afhandlingen — af og til, men ikke ofte, Unøjagtighed i Enkeltheder, en unødvendig Udførlighed i visse Afsnit — af underordnet Betydning. Fakultetet anser derfor Afhandlingen for at være fuldt ud værdig til Prisen.

Kjøbenhavn, den 19. April 1911.

C. H. Scharling. *J. C. Jacobsen.* *Frederik Torm.*

J. P. Bang.

Ved Navnesedlens Aabning fandtes Forfatteren at være: Cand. theol. *Niels Holger Søren Larsen Mosbech.*

II. Den retsvidenskabelige Afhandling.

Som Besvarelse af Universitetets Prisspørgsmaal i Lovkyndighed for Aaret 1909—10: „Der ønskes en Fremstilling af Dansk Strafferets Udvikling i Tiden fra Christian V's danske Lov indtil Ørsted" er der indkommet en Afhandling mærket: „Veritati et justitiae".

Forfatteren savner imidlertid ethvert Begreb om, hvad der maa fordres af en Prisafhandling, og hans Besvarelse, der i videnskabelig Henseende er fuldstændig værdiløs, kan ikke kendes værdig til nogen Belønning.

Kjøbenhavn, den 10. April 1911

Jul. Lassen. *Carl Torp.* *H. Munch-Petersen.*

L. A. Grundtvig. *Poul Johs. Jørgensen.*

III. De lægevidenskabelige Afhandlinger.

Som Besvarelser af Universitetets Prisopgave i Lægevidenskab for Aaret 1909—1910: „Der ønskes en Undersøgelse over Slimhinden og det lymfatiske Apparat paa radix linguæ og de

tilgrænsende Partier af isthmus faucium", er indkommet to omfangsrige Afhandlinger, begge ledsagede af talrige Præparater og Afbildninger. — Da Opgaven var stillet meget frit, behandler Besvarelserne delvis ganske forskellige Sider af det foreliggende Æmne.

Afhandlingen mærket B 7 er et stort anlagt og paa bred Basis udført Arbejde, som grunder sig baade paa meget omfattende og omhyggelige Studier af den store Literatur og paa udstrakt Undersøgelse af Materiale fra Menneske- og Pattedyrformer. Forfatteren har med paaskønnelsesværdig Omhu og Flid gennemgaaet og i det hele klart refereret tidligere Undersøgelser. Arbejdet tager særligt Sigte paa Morfologien af radix linguae's Slimhinde og det lymfatiske Apparat hos Mennesket og følger Udviklingen fra Fosterstadiet til den voxne Tilstand, til Slut behandles meget indgaaende Histogenesen af det lymfoide Væv paa radix linguae, i Tonsillen og i andre lymfoide Follikler, f. Ex. Tarmens. Materialet omfatter et relativt betydeligt Antal Fostre, og for Tiden efter Fødselen — 335 Mennesketunger (i en Alder fra 2—3 Dage til 84 Aar). Særligt mærkes det lymfoide Vævs Forhold og Udseende hos et Antal yngre Børn, hvilket hidtil ikke har været godt beskrevet. Ved Udvælgelsen af Materiale har Forfatteren saavidt muligt søgt at sikre sig mod patologiske Forandringer.

Til Undersøgelse af Blod- og særligt Lymfekarrenes Forhold har Forfatteren udført en Række Injectioner paa Materiale fra Fostre og voxne Individer, dels med Gerota's Metode dels med Tusch. Talrige Præparater medfølge.

Forfatterens Ræsonnementer og Diskussion af Forholdene er meget forstandige, hans tekniske Bemærkninger er af Interesse, og hvorvel han udtrykkelig betoner, at dette Afsnit ikke for ham har været Hovedæmnet, men en supplerende Undersøgelse, har hans Resultater paa adskillige Punkter ydet heldige Tilføjelser til tidligere foreliggende Arbejder.

Det kan saaledes fremhæves, at han i god Overensstemmelse med f. Ex. Sappey, men i endnu større Omfang — som Præpa-

raterne viser — finder intim Forbindelse mellem Lymfekarnettet paa radix linguae og dorsum linguae's Slimhinde.

Hovedundersøgelserne angaar det lymfoide Væv, specielt Tungebælgenes Udvikling. Der gives en udførlig, samlet Fremstilling af Spørgsmaalets Historie og nuværende Standpunkt, særligt diskuterer Forfatteren det af Retterer gennem mange Aar hævdede Særstandpunkt, at det lymfoide Væv genetisk opstaar fra Epitel. Hvorvel en noget mindre Udførlighed havde været tilstrækkelig, maa det dog fremhæves, at Forfatterens Afvejning af det literære pro et contra samt hans egne kritiske Bemærkninger er godt og klart skrevne, og han maa sikkert siges at være berettiget til alvorligt at diskutere og imødegaa Retterer's noget paradoxe Standpunkt. En fornyet Undersøgelse af denne Hypotese med moderne tekniske Metoder (saaledes med Hansens specifike Bindevævsfarvning) er saa meget mere berettiget som Spørgsmaalet om andre lymfoide Organers Genese (f. Ex. Thymus' lymfocyternes Forhold til Branchialfurernes Epitel) staar paa Dagsordenen.

Resultatet af Forfatterens Undersøgelse over det lymfoide Vævs Oprindelse, der udførligt er studeret paa et stort og velvalgt Materiale fra Menneske og Dyr, og ikke blot for Tungebælgenes men ogsaa for Tonsillens og andre lymfoide Slimhindeinfiltrationers Vedkommende, er sikkert i det væsentlige rigtigt. Om end man ikke paa alle Punkter kan være helt enig med Forfatteren og adskillige Steder kunde ønske en noget mere sammentrængt Fremstilling, maa man yde sin Anerkendelse af det værdifulde, overordentlig omfangsrige og samvittighedsfulde Arbejde, der her er præsteret, og som vidner om Forfatterens store Flid, Kærlighed til og Anlæg for videnskabelige Undersøgelser. Vi finde derfor Afhandlingen fuldt værdig til at belønnes med Universitetets Guldmedalje.

I Afhandlingen mærket: „Nova invenire tam artis est quam fortunæ“, Thomas Bartholin 1653, har Forfatteren væsentlig taget Spørgsmaalet om Lymfekarrene og Lymfebanerne paa Radix og Dorsum linguæ samt tilgrænsende Regioner op til

fornyet Undersøgelse særlig ved Injectioner. Det er dog mere den makroskopiske Side af Sagen og de svagere Forstørrelsers Omraade, Forfatteren har behandlet. Han gennemgaar kort Tungerodens Udseende, undersøger og beskriver, med tilbørlig Hensyntagen til hvad der foreligger i Literaturen, Blodkarrenes, særlig Venernes Forløb, gennemgaar derpaa Lymfekarrenes og de regionære Glandlers Forhold paa Basis af gode Literaturstudier og vedlægger Fotografier af nogle særlig interessante Afbildninger hos tidligere Forfattere. Til Injection af Lymfekarrene har Forfatteren anvendt Indstiksinjection efter *Gerota's* Methode dog ikke med Sprøjte af sædvanlig Art, men med et af Forfatteren selv konstrueret simpelt og meget praktisk Injectionsapparat, der lettere tillader mere protraherede Injectioner, hvilke Forfatteren delvis tilskriver sine bedre Injectionsresultater. *Materialet* er dels nyfødte Børn og Fostre, dels udtagne Tunger af Børn, dels nyfødte Katte og Kaninunger. Forfatteren anvender foruden enkelt Injection i vid Udstrækning og med meget smukt Resultat Dobbeltinjection af Blodkar og Lymfekar og vedlægger fortrinlige Præparater, der vise at Forfatteren har et ualmindeligt Talent for Injectionskunsten. Hans Undersøgelses Resultater supplerer heldigt paa de væsentlige Punkter de tidligere gode Undersøgelser, saaledes finder han endnu meget rigeligere end Sappey intim Sammenhæng mellem Dorsum's og Radix linguæ's Lymfekarnet i Slimhinden, og i Sammenhæng med sine nedenfor omtalte Injectioner af Muskellymfekar paaviser han et rigt udviklet Apparat af Lymfekar langs Tungens dybere Blodkar, som modtager Lymfe fra Tungemuskulaturen, kommunicerer med og danner delvis Afløb for de overfladiske Net i Tungeslimhinden.

Spytkirtlernes Lymfekar gives der ligeledes nye Oplysninger om.

Foranlediget ved Spørgsmaalet om Lymfekar fra Tungemuskulaturen og i det hele Forholdene ved de dybere Lymfekar i Tungesubstansen føres Forfatteren ind paa at forsøge Injection af *Muskellymfekar*. Efter Referat af det væsentlige af hvad der foreligger herom i Literaturen beretter Forfatteren udførligt om sine Forsøg paa, med bedre Resultat end det hidtil var lykkedes

at faa virkelig Injection af Muskellymfekar. Gennem velovervejet Variation af Betingelserne for Injectionen har han meget bedre end tidligere Undersøgere opnaaet at injicere utvivlsomme fine Muskellymfekar af Musculus triceps suræ og en Række andre Muskler paa Menneskemateriale. Forfatteren giver værdifulde Oplysninger og Afsnittet er i det hele særlig godt og betydningsfuldt ved det utvivlsomme ved Injection fremstillede Lymfekarnet i Skelet- og Tungemuskulatur. Ganske vist deler vi ikke overalt Forfatterens Synspunkter eller Ræsonnementer og man kunde paa flere Punkter fremføre visse Indvendinger; den egentlige histologiske Side af Sagen har Forfatteren, hvad der iøvrigt aldeles ikke skal bebrejdes ham, ikke kunnet faa Tid til at tage op til særlig Undersøgelse; heller ikke har Forfatteren kunnet indlade sig paa de principielle Forhold mellem Lymfebanernes Begyndelse og Vævene, han hylder ligesom en Række nyere Forfattere den Anskuelse, at Lymfekarrene danne et paa de fleste Steder *relativt* vel aflukket System.

Alt i alt er Forfatterens Arbejde godt og værdifuldt, sobert i sit Ræsonnement og i Fremstillingen. Det er et Bevis paa at Forfatteren har udpræget Talent for anat. Injectioner, smukke Anlæg for Tegning og Sans for virkelig videnskabeligt Arbejde.

Vi mene derfor at ogsaa dette Arbejde fuldt fortjener Universitetets Guldmedalje.

Kjøbenhavn, den 7. Maj 1911.

J. Fibiger. *Fr. C. C. Hansen.*

Ved Navnesedlernes Aabning fandtes Forfatteren at være: af den første Afhandling: Prosector anatomiæ, Cand. med. *August Jurisch* og af den anden Afhandling: Prosector anatomiæ, Cand. med. *Otto C. Aagaard.*

Ved Kirke- og Undervisningsministeriets Skrivelse af 8. Maj 1911 blev der meddelt Tilladelse til, at der uddeltes Medaille for begge de prisbelønnede Afhandlinger.

IV. De filosofiske Afhandlinger.

Som Besvarelse af den af Universitetet for Aaret 1909—10 stillede Prisopgave i Filosofi: „Forholdet mellem Locke's og Kant's Erkendelseslære“, er der indkommet to Afhandlinger.

Den ene af disse, der er mærket „P. n.“, giver en god og livlig Karakteristik af de to Filosofer i deres indbyrdes Forhold. Fremstillingen har Karakteren af en fri Reproduktion, der vidner om selvstændig Tilegnelse af Stoffet og har sine Fortrin for den stykkevise Sammenstilling, der ofte anvendes i saadanne Fremstillinger. Forfatteren har et klart Blik for, at ældre Filosofer ikke studerede deres Forgængere paa den kritiske, filologiske Maade, som nu kan anvendes, men at Paavirkningen væsentligt bestod i en stimulus, der enten førte til Fortsættelse eller til Bevægelse i modsat Retning.

Hos Locke fremdrager Forfatteren skarpsindigt de forskellige Tendenser, der brydes hos ham, i Retning af Empirisme, Rationalisme og psykisk Atomistik, men paaviser tillige med Styrke Locke's sunde Betragtningsmaade af mange enkelte Spørgsmaal. Han er tilbøjelig til at fremhæve Locke paa Bekostning af Hume og Kant i højere Grad, end det vistnok kan forsvares. Men han har dog klart Blik for, at Kant's Forstaaelse af den indre Sammenhæng mellem formal og real Erkendelse var dyberegaaende end hans Forgængeres, og at Erkendelsesproblemet blev stillet af ham paa en alsidigere og grundigere Maade. Der kan gøres Indvendinger mod Opfattelsen af enkelte Punkter i Kant's Filosofi, men som Helhed vidner Afhandlingen om en saadan Forstaaelse og kritisk Selvstændighed, at vi med Glæde erklære den for værdig til at opnaa Universitetets Guldmedaille.

Den anden Afhandling har til Motto: „Kritische Philosophie ist diejenige, welche nicht nur schlechthin mit der Wissenschaft Zusammenhang hat, und auch nicht schlechthin mit der Naturwissenschaft, sondern in erster Linie mit der Mathematik, und erst durch sie, und an ihrer Hand mit der Naturwissenschaft“. Den giver en udførlig og grundig Karakteristik af de to Filo-

sofer og anstiller en indgaaende og lærerig Sammenligning mellem dem. Forfatteren paaviser deres selvstændige Behandling af Erkendelsesproblemet og det Analoge i deres Stilling til deres Tids Forsken. Paa flere Punkter har Forfatteren kastet nyt Lys over Locke's Filosofi og dens Betydning, og herved har hans mangesidige Kundskaber og store Skarpsindighed ydet god Tjeneste. Dog lægger han utvivlsomt Mere ind hos Locke, end berettiget er, og særligt har han neppe Ret i, at Locke, da han skrev sit berømte Essay, skulde være paavirket af Newton's Opfattelse af Naturvidenskaben og dens Metode. Der er hos Locke en større Modsætning mellem formal og real Videnskab, end det ses af Forfatterens Fremstilling. Til Gengæld har Forfatteren ikke tilstrækkeligt Blik for Betydningen af Kant's Forsøg paa at finde en indre Sammenhæng mellem formal og real Videnskab, og Kant kommer overhovedet ikke ganske til sin Ret. Men Forfatteren viser sig alligevel som en grundig Kender af Kant's Filosofi og har mange træffende Iagttagelser og Bemærkninger om den. Afhandlingen vidner helt igennem om en sjelden Forening af Lærdom og Skarpsindighed. Paa en klar og tiltalende Maade holder han de forskellige Problemer ude fra hverandre og følger deres Behandling hos de to Filosofer. Vi tillægge, trods de antydede Indvendinger, hans Arbejde en saadan Betydning og finde i det Vidnesbyrd om saa gode Evner og Kundskaber, at det er os en Glæde at erklære den værdig til at belønnes med Universitetets Guldmedaille.

Kjøbenhavn, den 20. Marts 1911.

Harald Høffding. *K. Kroman.* *Cl. Wilkens.*

Ved Navnesedlernes Aabning fandtes Forfatterne at være: af den første Afhandling: Cand. phil. *Kort Kristian Kortsen* og af den anden Afhandling: Stud. jur. *Naphtali Cohn.*

Ved Kirke- og Undervisningsministeriets Skrivelse af 8. Maj 1911 blev der meddelt Tilladelse til, at der uddeltes Medaille for begge de prisbelønnede Afhandlinger.

V. Den historiske Afhandling.

Som Besvarelse af det for 1909—10 udsatte Prisspørgsmaal i Historie: „Hvorledes er Kristian II. og Hovedbegivenhederne i hans Historie blevet opfattet og bedømt i Historieskrivningen fra hans Samtid til Nutiden?“ er indkommet en Besvarelse, mærket H. M. B.

Forfatteren anfører selv, at hans Tid har været meget stærkt begrænset, og at han ikke kan Latin. Misligere er det dog, at han i det hele synes at have manglet de rette Forudsætninger for at magte Opgaven, hvorfor den af ham anvendte Flid ikke har kunnet gøre Fyldest. Afhandlingen indeholder snarere spredte Referater af de forskellige Behandlinger af Kristian II.s Historie end en indgaaende Karakteristik af dem; der mangler enhver kritisk Enkeltundersøgelse af Historieskrivernes Benyttelse af det stadigt voksende Kildestof og Behandling af det. Kun i meget ringe Grad er der gjort Forsøg paa at stille Historieskrivernes Opfattelse i Forhold til deres Tids Tankegang og videnskabelige Metode. For den ældre Tids Vedkommende behandles Værkerne kronologisk efter Tiden for deres Udgivelse og ikke efter Tiden for deres Affattelse; saaledes omtales Skiby-krøniken efter Pontanus. Heller ikke er Litteraturen tilstrækkeligt udnyttet; man savner Hensynstagen til Dahlmann, Schäfer og Sars; hverken A. D. Jørgensens Fremstilling af Kongens Historie i hans „40 Fortællinger“ eller Erslevs Redegørelse for hans Stilling til Lensvæsenet omtales, og Rørdams Behandling af Historieskrivningen i dets 16. Aarhundrede og hans Biografi af Arild Hvidtfeld synes ikke at være kendt af Forfatteren.

Af disse Grunde kan der ikke tilkendes Forfatteren nogen Belønning.

Kjøbenhavn, April 1911

Joh. Steenstrup. *Kr. Erslev.* *J. A. Fridericia.*

VI. Den tysk-filologiske Afhandling.

Som Besvarelse af Universitetets Prisopgave i tysk Filologi for Aaret 1909—10: „En indgaaende Undersøgelse og Fremstilling af Sproget i den 1486 i Lybæk trykte nedertyske Oversættelse af jydske Lov“ er der indkommet en Afhandling, mærket ———×———.

I en indledende Undersøgelse kommer Forfatteren til det vigtige Resultat, at Kolderup-Rosenvinge (Samling af gamle danske Love III S. VI. XVII) har Ret, naar han formoder, at den nedertyske Text, der er Genstand for Undersøgelsen, ikke er oversat umiddelbart efter den danske Original, men efter den latinske Oversættelse. Forfatteren godtgør dette ved at paavise særlige Overensstemmelser imellem den latinske og nedertyske Oversættelse. I Hoveddelen af sit Arbejde giver Forfatteren dernæst en fuldstændig Fremstilling af den nedertyske Texts Lyd- og Bøjningslære. Med Hensyn til Tillæget efter Texten i den nedertyske Oversættelse viser Forfatteren ved at sammenstille dets sproglige og orthografiske Ejendommeligheder, at det i Henseende til Sprog og Skrivemaade paa flere Punkter er afvigende fra Texten og altsaa ikke kan skyldes Oversætteren, men er en senere Tilføjelse, der som han antager maaske først er kommen til ved den nedertyske Oversættelses Udgivelse i Trykken.

Om end Forfatterens Behandling af Emnet er bleven noget ujævn derved, at han i sin Fremstilling af Lydlære lægger Udgangspunktet for den historiske Betragtning meget længere tilbage i Tiden end ved Formlæren, og selv om der hist og her findes en urigtig Opfattelse i lydhistorisk Henseende eller andre Fejl i Enkeltheder, er hans Afhandling dog i det hele taget et flittigt Arbejde, der giver hvad der med Billighed kunde forlanges. Forfatteren viser sig i Besiddelse af gode sproghistoriske Kundskaber og han har benyttet de bedste og nyeste Hjælpe-

midler for saa vidt de stod til hans Raadighed. Vi tager derfor ikke i Betænkning at indstille hans Arbejde som værdigt til at belønnes med Universitetets Guldmedaille.

Kjøbenhavn, den 6. April 1911.

H. Møller. *Chr. Sarauw.*

Ved Navnesedlens Aabning fandtes Forfatteren at være: Stud. mag. *Axel Christen Højberg Christensen.*

UNIVERSITETETS PRISSPØRGSMAAL

FOR AARET 1910—1911.

1. THEOLOGI.

En Fremstilling af den paulinske Retfærdiggørelseslære og en Undersøgelse af dennes Betydning for Paulus's hele Kristendomsopfattelse.

2. LOVKYNDIGHED.

For flere eller færre Grupper af søretlige Normer ønskes der en Fremstilling og kritisk Vurdering af de i den danske og de vigtigste fremmede Retsforfatninger fulgte Regler om deres stedlige Virkeomraade.

3. STATSVIDENSKAB.

En Fremstilling af Kartel- og Trustbevægelsens Fremtræden og Udvikling i Danmark.

4. LÆGEVIDENSKAB.

Der ønskes en paa selvstændige Undersøgelser støttet Redegørelse for den ortostatiske Albuminuris Patogenese.

5. FILOSOFI.

En Karakteristik og Vurdering af F. C. Sibbern som Psykolog.

6. HISTORIE.

En Fremstilling af de ikke-nordiske Landes Deltagelse i Handelen paa Nordsøen og Østersøen i det 16de og 17de Aarhundrede indtil 1660 og af den Handelspolitik, som derved gjorde sig gældende.

7. KLASSISK FILOLOGI.

Der ønskes en Sammenstilling og Drøftelse af de Steder hos Livius, i hvilke han synes at have taget Hensyn til sin egen Tids Historie og Institutioner og udtalt sin Dom derom.

8. ØSTERLANDSK FILOLOGI.

En Fremstilling af Medinas Historie under Omajjaderne med særligt Hensyn til de religiøse Partiforhold.

9. NORDISK FILOLOGI.

En Paavisning af de i den engelske Litteratur foreliggende Kilder og Forudsætninger for Ludvig Holbergs digteriske Produktion.

10. ROMANSK FILOLOGI.

Den franske Versekunsts Udvikling i det 19de Aarhundrede.

11. MATHEMATIK OG ASTRONOMI.

Der ønskes udført et Baneberegningsarbejde for en ikke definitivt beregnet Komet, der fra kosmogonisk Synspunkt byder særlig Interesse.

12. FYSIK OG KEMI.

Den elektromotoriske Kraft imellem hvidt og graat Tin i et reversibelt galvanisk Element ønskes bestemt fra Omdannelsespunktet til saa lav Temperatur som muligt. Tillige ønskes Omdannelsesvarmen maalt og Resultaterne behandlede ud fra et thermodynamisk Standpunkt.

13. NATURHISTORIE.

Der ønskes en petrografisk og kemisk Undersøgelse af en eller flere danske Tertiæraflejringer efter eget Valg. Ved Undersøgelsen tages ogsaa Hensyn til de i Lagene forekommende Konkretioner, og der maa i det mindste for en Dels Vedkommende benyttes selvstændig indsamlet Materiale, hvoraf Prøver afleveres samtidig med Besvarelsen.

Anmærkn. Besvarelserne af Opgaverne skulle affattes paa Dansk eller paa Latin, efter Forfatterens frie Valg. Afhandlingerne skulle være skrevne med en tydelig Haandskrift; de maa kun betegnes med Motto eller Mærke, medens Forfatterens Navn, Fødselsdag og -aar angives i en vedlagt lukket Konvolut, der er betegnet med samme Motto eller Mærke som Afhandlingen, og indsendes til Universitetets Rektor inden 15. Jan. 1912, med Undtagelse af Besvarelserne af den naturhistoriske Opgave, til hvis Indlevering Tiden staar aaben indtil 15. Jan. 1913. Adgangen til at deltage i Konkurrencen om Prismedaillen er ikke indskrænket til akademiske Borgere, men staar aaben for enhver, som paa den Tid, Prisopgaven besvares, ikke er over 30 Aar og heller ikke har opnaaet fast kongelig Ansættelse. Paa Ydersiden af ovennævnte Konvolut maa findes følgende Erklæring: „Ved Afgivelsen af denne Besvarelse er Forfatteren ikke fyldt 30 Aar og har ikke opnaaet fast kongelig Ansættelse“. Forefindes denne Erklæring ikke, vil Afhandlingen ikke blive bedømt.

De indleverede Eksemplarer af Besvarelserne indlemmes i Universitetets Arkiv.

Kjøbenhavn, den 3. Juni 1911.

Under Universitetets Segl.

FESTSKRIFT

UDGIVET AF

KJØBENHAVNS UNIVERSITET

I ANLEDNING AF

HANS MAJESTÆT KONGENS FØDSELSDAG

DEN 3. JUNI 1911

HISTORIESKRIVNING

GRUNDLINIER TIL NOGLE KAPITLER AF HISTORIENS THEORI

AF KR. ERSLEV

KJØBENHAVN

TRYKT I UNIVERSITETSBOGTRYKKERIET (J. H. SCHULTZ A/S)

1911